

Területi Statisztika

Közzététel: 2024. május 28.

A tanulmány címe:

Területi különbségek a foundational economy szemszögéből a 2016 utáni Magyarországon

Szerzők:

Egyed Ildikó–Zsibók Zsuzsanna

<https://doi.org/10.15196/TS640301>

Az alábbi feltételek érvényesek minden, a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) Területi Statisztika c. folyóiratában (a továbbiakban: Folyóirat) megjelenő tanulmányra. Felhasználó a tanulmány, vagy annak részei felhasználásával egyidejűleg tudomásul veszi a jelen dokumentumban foglalt felhasználási feltételeket, és azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el. Tudomásul veszi, hogy a jelen feltételek megszegéséből eredő valamennyi kárért felelősséggel tartozik.

- 1) A jogszabályi tartalom kivételével a tanulmányok a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Sztj.) szerint szerzői műnek minősülnek. A szerzői jog jogosultja a KSH.
- 2) A KSH földrajzi és időbeli korlátozás nélküli, nem kizárólagos, nem átadható, térítésmentes felhasználási jogot biztosít a Felhasználó részére a tanulmány vonatkozásában.
- 3) A felhasználási jog keretében a Felhasználó jogosult a tanulmány:
 - a) oktatási és kutatási célú felhasználására (nyilvánosságra hozatalára és továbbítására a 4. pontban foglalt kivétellel) a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - b) tartalmáról összefoglaló készítésére az írott és az elektronikus médiában a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - c) részletének idézésére – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző(k) megnevezésével.
- 4) A Felhasználó nem jogosult a tanulmány továbbértékesítésére, haszonszerzési célú felhasználására. Ez a korlátozás nem érinti a tanulmány felhasználásával előállított, de az Sztj. szerint önálló szerzői műnek minősülő mű ilyen célú felhasználását.
- 5) A tanulmány átdolgozása, újra publikálása tilos.
- 6) A 3. a)–c.) pontban foglaltak alapján a Folyóiratot és a szerző(ke)t az alábbiak szerint kell feltüntetni:

„Forrás: Területi Statisztika c. folyóirat 64. évfolyam 3. számában megjelent, Egyed Ildikó–Zsibók Zsuzsanna által írt, Területi különbségek a foundational economy szemszögéből a 2016 utáni Magyarországon c. tanulmány”

- 7) A Folyóiratban megjelenő tanulmányok kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképpen egybe a KSH, vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

Területi különbségek a foundational economy szemszögéből a 2016 utáni Magyarországon

Territorial differences from the perspective of the foundational economy in post-2016 Hungary

Egyed, Ildikó

Közgazdaság- és Regionális
Tudományi Kutatóközpont
E-mail: egyed.ildiko@krtk.hu

Zsibók, Zsuzsanna

Közgazdaság- és Regionális
Tudományi Kutatóközpont
E-mail: zsibok.zsuzsanna@krtk.hu

Kulcsszavak:

foundational economy,
vállalati adatok,
munkatermelékenység,
Magyarország

Keywords:

foundational economy,
firm-level data,
labour productivity,
Hungary

Beküldve: 2023. július 25.

Elfogadva: 2023. október 27.

A tanulmány a magyarországi területi fejlődés kérdéskörét vizsgálja a gazdasági szerkezet oldaláról, annak egy speciális szemszögéből. A foundational economy (alapozó gazdaság – FE) a mindennapi élethez szükséges javakat és szolgáltatásokat biztosító tevékenységeket jelenti. Ezek rendelkezésre állása jelentősen befolyásolja az egyének jólétét, ezen keresztül pedig az FE tevékenységek minősége – a helyi gazdaságok, a belső piac megerősödése révén – hozzájárul a térségek és a nemzetgazdaságok versenyképességéhez. Jelen kutatás célja, hogy vállalati adatokon keresztül részletesen felmérje a gazdasági tevékenységek megoszlását és teljesítményét Magyarországon az FE és a nem FE tevékenységek, illetve a különböző térségek között.

The study examines the issue of territorial development in Hungary from the point of view of economic structure, from a specific perspective. The foundational economy (FE) refers to the activities that provide the goods and services necessary for everyday life. Their availability has a significant impact on the well-being of individuals, and through this the quality of foundational activities contributes to the competitiveness of regions and national economies by strengthening local economies and the internal market. The present research aims to provide a detailed assessment of the distribution and performance of economic activities in Hungary between foundational and non-foundational activities and across different regions, using enterprise data.

Bevezetés

Tanulmányunk a magyarországi területi felzárkózás kérdéskörét vizsgálja a gazdasági szerkezet oldaláról, annak egy speciális szemszögéből. Míg a 2010-es évek szakpolitikai az európai szintéren – a pénzügyi-gazdasági világválságból való kilábalás jegyében – a versenyképesség megerősítésére irányultak (Loewen 2015), addig a 2020-ban kitört koronavírus-válság olyan tevékenységek, ágazatok felé fordította a figyelmet, amelyek az emberek mindennapi szükségleteihez nélkülözhetetlen árukat és szolgáltatásokat állítják elő, osztják el (Barbera et al. 2020). A foundational economy (alapozó gazdaság – FE) szakirodalmában nem teljesen újkeletű, megjelenése a Foundational Economy Collective (Alapozó Gazdaság Kollektíva – FEC) kiáltványához köthető (FEC 2013), ugyanakkor a témához kapcsolódó publikációk száma az elmúlt néhány évben – nem véletlenül – erős növekedésnek indult. A területi felzárkózás problémája Európa-szerte kisebb-nagyobb hangsúllyal jelen van, de az Egyesült Királyságban a fejlett országokhoz képest jóval határozottabban jelenik meg, így az sem véletlen, hogy az FE-megközelítéssel foglalkozó szakirodalom gyökerei innen erednek; a szakpolitikába a legerősebben annak legelmaradottabb részén, Walesben (Kovács 2015) tudott beágyazódni (AMBS 2022). Úgy gondoljuk, hogy az egyesült királysági területi egyenlőtlenségek sok rokonságot mutatnak a kelet-közép-európai problémákkal (túlzott centralizáltság, erős centrum-periféria kettősség, leszakadó térségek), így a szakpolitika új irányvonalai (Berry 2018, Sunley et al. 2022) a hazai területi fejlődés szempontjából is megfontolandók. Az FE mint a „hétköznapi élet infrastruktúrája” (FEC 2018) jelentőségét az adja, hogy annak fejlesztése hozzájárul a térségek helyi infrastruktúrájának, vállalkozói környezetének, belső piacának, továbbá különösen humán tőkéjének a fejlődéséhez, mindezek pedig hosszú távon képesek megalapozni a térségek és a nemzetgazdaságok termelékenységét, versenyképességét és stabilitását.

Kutatásunk célja az FE magyarországi működésének feltáró elemzése, ugyanis ez a szemlélet még újnak számít a regionális tudományban (Hansen 2021, Martynovich et al. 2023), és így hiányzik a kelet-közép-európai szakirodalomból. Az eddigi, egy-egy városra (Bosák et al. 2023, Zsibók–Egyed 2022) vagy a visegrádi országok egészére vonatkozó munkákat (Egyed–Zsibók 2023) egy részletes, a hazai sajátosságokra irányuló kutatással egészítjük ki. Terminológiai kihívásokkal is szembetaláljuk magunkat, mivel az FE-megközelítéshez tartozó szakkifejezések még nem honosodtak meg a magyar nyelvben, ezért tanulmányunkban az angol rövidítést használjuk. Kutatási kérdéseink a következők: (i) mekkora az FE tevékenységek súlya és teljesítménye (bevétel, foglalkoztatás, termelékenység) a magyar gazdaságban, (ii) ennek milyen területi különbségei figyelhetők meg, (iii) milyen következtetéseket vonhatunk le a hosszú távú területi fejlődésre vonatkozóan. A harmadik kérdés lényegében arra utal, hogy együtt szükséges-e az FE és a nem FE ágazatoknak növekedniük. E kérdések megválaszolásához elsőként bemutatjuk a kutatásunk szakiro-

dalmi háttérét, majd az adatbázist és a kutatási módszereinket, ezt követően ismer-
tetjük empirikus eredményeinket, végül megfogalmazzuk a következtetéseinket.

Szakirodalmi háttér

Az FE fogalmát a Manchesteri Egyetemen működő *Centre for Research on Socio-Cultural Change* kutatói (Manifesto for the Foundational economy) vezették be a köztudatba (FEC 2013). Az FE értelmezhető egyrészt a gazdasági fejlődés új paradigmájaként (Morgan 2019), másrészt egy olyan új empirikus realitásként (Bärnthaler et al. 2021), amely az iparpolitika számára láthatatlan hétköznapi gazdaságot helyezi előtérbe, szakítva a gazdaság versenyszférával azonosított egydimenziós képzetével. A 2008-as pénzügyi-gazdasági világválságot követően egyre népszerűbbé váló alternatív (strukturalista, emberközpontú, posztfejlődési stb.) helyi és regionális fejlődési irányzatok nemzetközi szakirodalmát gyarapító FE irányzat az Egyesült Királysághoz hasonló fejlett és magas fokon terciarizálódott gazdaságokkal összefüggésben vizsgálja a magasabb bérekkel, képzettséggel, termelékenységgel jellemezhető pályára való átállás politikai vízióját és az azt megalapozó technokrata hiedelmeket (a produktív munkahelyek és a javuló életszínvonal összefüggése), megkérdőjelezve az ipari termelékenység fokozására irányuló politikák létjogosultságát (FEC 2013, Calafati et al. 2023). A foglalkoztatottság szerkezetének évtizedes kedvezőtlen változása miatt túlnyomórészt alacsonyan fizetett munkahelyeket teremtő brit gazdaságban a feldolgozóipar túl kis súlyt képvisel ahhoz, hogy a termelékenység növekedésének fő hajtóerejévé váljon. De általában is igaz, hogy az európai országokban az iparpolitikák középpontjában álló, magas hozzáadott értékű munkahelyeket teremtő, csúcspipari ágazatok és tudásintenzív üzleti szolgáltatások a foglalkoztatottaknak csupán az 5-6%-át koncentrálnak [1]. Kifogásolható ugyanakkor, hogy a fejlett ipari országokban a foglalkoztatottak közel felét (Bowman et al. 2014) és az alacsonyan fizetett munkahelyek jelentős részét koncentráló FE szempontjai nem jelennek meg a gazdaságpolitikai prioritások között.

Az FE ágazatok nem csupán jelentős foglalkoztatási súlyuk miatt érdemelnek nagyobb szakpolitikai figyelmet, hanem mivel ezek szolgáltatják a háztartások és a vállalkozások mindennapos működéséhez elengedhetetlen alapvető infrastruktúrát is. Az FE infrastruktúra fejlesztésével ellentétben a gazdaságpolitika középpontjában álló bruttó hazai termék (gross domestic product – GDP) emelkedése – a progresszív adórendszer hiányában – a háztartások többségénél nem hozza magával a jólét növekedését, nem szolgálja az inkluzív vagy fenntartható gazdasági fejlődési célok teljesülését (FEC 2013, 2018, Csath 2021). E felismerés vezette az időközben európai kutatói hálózattá bővülő FEC-et arra, hogy az alulfinanszírozottság, piacositás és extraktív üzleti modellek túlsúlyával jellemezhető FE szakpolitikai elhanyagoltságát bírálva újradefiniálja a gazdaságpolitika céljait a piaci jövedelmek által generált egyéni fogyasztásról, a háztartások kiadásainak mintegy 50%-át felemészítő FE javak és

szolgáltatások *kollektív* fogyasztására helyezve a hangsúlyt (Gough 2019). Az FE-megközelítés az európai, nemzeti és regionális politikák szintjén is uralkodó csúcspontúság „ellennarratívája” (Nygaard–Hansen 2020); a szűk termelékenységfelfogáson túllépő, holisztikus, differenciált gazdasági szemléletben fogant iparpolitikák kiindulópontja, ahol a társadalom és a munkavállalók alapvető szükségletei legalább akkora hangsúllyal szerepelnek, mint a start-upok, a tudásintenzív üzleti szolgáltatások, vagy az ipari növekedés ösztönzése (Berry 2018, Froud et al. 2020).

Az FE koncepciója nem előzmények nélküli: Rachel Reeves (2018) a kizsákmányoló, növekedésorientált gazdaságot bíráló „Hétköznapi gazdaság” című provokatív vitairata az alacsony bérekkel és termelékenységgel jellemzett „elfelejtett és elhanyagolt” hétköznapi gazdaságot (szociális gondozás, kiskereskedelem, vendéglátás stb.) tekinti az értékteremtés fő színterének. A 2010-es években az FE mellett számos, az agglomerációs előnyök és a versenyképes szektorok szerepét túlzottan kiemelő gazdaságpolitikákat bíráló progresszív fejlesztési irányzat látott napvilágot, amelyek tágabb értelemben a jóléti gazdasághoz (wellbeing economy – WE) sorolhatók (Morgan 2021, Crisp et al. 2023):

- A londoni University College kutatóinak az ún. „egyetemes alapszolgáltatások” (universal basic services – UBS) általános kiterjesztését és a jóléti államok reformját célzó kezdeményezése, amelynek kiindulópontja az FE megújítása (Portes et al. 2017, Gough 2019, Coote–Percy 2020).
- A közösségi vagyonépítés (community wealth building – CWB) emberközpontú alternatív fejlesztési irányzata, amelynek deglobalizációs, protekcionista vonulata a walesi kormányzati agendában számos átfedést mutat az FE-megközelítéssel (CLES 2020, Manley–Whyman 2021).
- A gazdasági fejlődés társadalmi alapjait (lásd az ENSZ fenntartható fejlődési céljai) és ökológiai határait szintetizáló Doughnut Economy modellt (Raworth 2017, DEAL 2022).

A GDP-n túli WE mozgalomhoz világszerte egyre több kormány, vállalkozás, civil és üzleti szereplő csatlakozik (Fioramonti et al. 2022). A civil szervezeteket tömörítő wellbeing economy alliance (WEAll) kezdeményezésére 2018-ban létrejött a wellbeing economy governments (WEGo), a jóléti agendákkal kísérletező regionális és nemzeti kormányzatok globális platformjaként. A fejlődést multidimenzióális jóléti indikátorok alapján mérő WE nagy hangsúlyt fektet a különböző (természeti, társadalmi, humán) tőketípusok kollektív jóléthez való hozzájárulására, elköteleződve azok megóvása iránt. A WE elvek gyakorlatba történő átültetését szolgálják az Európai Unió (EU) fenntartható fejlődési indikátorai, a humán fejlődési index (human development index – HDI), a fenntartható gazdasági jólétet mérő valódi fejlődés indikátora (genuine progress indicator – GPI), valamint a raworthi „Doughnut”, az alternatív tőkefajtákra vonatkozó mérések. A kapcsolódó életminőségi célok – egészség, megfelelő életszínvonal, jólét méltányos elosztása, kiteljesedés stb. – rendre visszaköszönnek az FE koncepciójában (Knickel et al. 2021). A tőkefajták

alakulását tükröző nemzeti vagyoni mérésre szolgáló nem gazdasági jellegű indikátorok alkalmazását Csath (2021) különösen indokoltnak tartja olyan országokban, ahol a gazdaság nagymértékben támaszkodik a külföldi tőkére és a bruttó hazai össztermék nem alkalmas a fejlődés mérésére.

Az állam, a piaci szereplők és a civil társadalom közötti kapcsolatokat a morális gazdaság bázisán újraértelmező FE-megközelítés normatív irányultságát (FEC 2018, Sayer 2019) mutatja a kizsákmányoló és extraktív üzleti modellek FE-beli expanziójának kritikája, a gazdasági tevékenységek felhasználói és munkavállalói jóléti szempontokat tükröző osztályozása, a piaci helyett azok használati értékének hangsúlyozása. Az FE plurális és zonális felfogása Polányi (1944) szubsztantivista gazdaságértelmezéséig nyúlik vissza, amely az emberi szükségletek kielégítését, nem pedig az ortodox közgazdasági elméletek által hangsúlyozott hatékonyság- vagy haszonmaximalizálást határozza meg a gazdaság fő céljaként. A kritikai nézőpont egyúttal lehetővé teszi az egyes gazdasági zónák jólétkritikus jellege, eltérő gazdasági-társadalmi céljai mentén történő lehatárolását, más-más kritériumok alkalmazását a versenyképes/tradable ágazatok vagy az olyan FE tevékenységek esetében, mint a közétkeztetés vagy az idősgondozás.

Az FEC által definiált gazdasági zónák vagy típusok a javak és szolgáltatások jellegétől, jóléti funkciójától függően eltérő fogyasztási mintákkal jellemezhetők (1. táblázat). Az FE terén a beavatkozások (például az egyetemes alapszolgáltatások bevezetése révén a kollektív ellátási rendszerek dekommodifikációja¹) fő indokát az adja, hogy az egyéni fogyasztással szembeállított „alapozó fogyasztás” elsősorban a társadalmi tőke számára kedvező feltételeket teremtő társadalmi infrastruktúrától (közösségi terek, könyvtárak, parkok, zöldterületek) és a lakossági ellátást biztosító infrastruktúrális hálózatok, csövek és vezetékek rendszerétől függ, amelyek nem spontán módon keletkeznek/újulnak meg, és kevésbé kitéttek az egyéni jövedelmek alakulásának (Barzotto et al. 2020). A közművek, az egészségügy, az oktatás vagy a szociális gondozás kollektív közjavak formájában való működtetését ugyanis a lakossági adóbevételek, továbbá a háztartások fix és elkerülhetetlen kiadásai biztosítják, nem pedig a globális gazdaságba integrálódó csúcsipari ágazatok termékei iránti fogyasztói kereslet „leszivárgó” hatásai (FEC 2013).

¹ Dekommodifikáción a nempiaci alapú szolgáltatási modellre való áttérést értjük.

1. táblázat

A gazdaság zonális felépítése
Zonal structure of the economy

Gazdasági zónák					
Nem fizetett	Monetarizált, hivatalos statisztikákban szereplő tevékenységek				
	Mindennapi gazdaság			Tradeable gazdaság	Járadék-gazdaság
	Foundational economy		Nemproduktív piaci jellegű helyi szolgáltató		
	Közszolgáltatások és infrastruktúra	Helyi alapszolgáltatások			
Példák					
Otthoni ápolás	Egészségügy, energia	Élelmiszeripar	Fodrász, étterem	Autóipari alkatrészek	Tőzsde, ingatlanpiac
Szakpolitikák					
Fizetett munkákhoz/FE-hez sorolás	Bővítés	Bővítés	Bővítés	Átalakítás	Szabályozás, leépítés

Forrás: Krisch et al. 2020.

A társadalmi reprodukcióhoz köthető, alapvetően női munka által jellemzett háztartási vagy közösségi gazdaság (*core economy*) nem monetáris zónájában az alapvető szükségletek (például gondozás, házimunkák) kielégítése az önkéntességen, a jóakaraton és az ajándékozáson alapul. Az FE zónájához tartoznak a civilizált élet infrastruktúráját jelentő hétköznapi szolgáltatások (lakhatás, egészségügy, oktatás, közműellátás stb.), amelyek – anyagi státustól, vagy a versenygazdaságban betöltött pozíciótól függetlenül – minden állampolgárt megilletnek (FEC 2013, 2018). Ezek általában olyan alacsony kockázatú és hozamú, fix kereslettel jellemezhető, a nemzetközi versenytől viszonylag védett gazdasági tevékenységek, amelyek közvetlen módon járulnak hozzá az alapvető társadalmi szükségletek kielégítéséhez. Ezzel szemben a jólét szempontjából kevésbé kritikus fogyasztás az FE peremén elhelyezkedő hétköznapi javak ún. *overlooked gazdaságához*² és a gazdaságfejlesztési stratégiák homlokterében álló, exportorientált *tradable gazdaság* zónájához köthető. Utóbbi esetében az (aspirációs) egyéni fogyasztási javak és szolgáltatások (például gépkocsi, elektronikai eszközök) fogyasztása a meghatározó, míg az energiafálgó luxusjavak fogyasztását ösztönző részvényesi/*járadék-gazdaság* a társadalmi szükségletek hatékony kielégítésének legfőbb akadályaként szerepel. Fontos kiemelni, hogy az FE fejlesztése nem pozitív összegű játszma (lásd Bärnthaler et al. 2021), minden beavatkozás kihat a gazdaság többi zónájára, ahogyan ezt a tradable és a FIRE szektorok (pénzügy, biztosítás, ingatlan) túlnyomó többségének letörésére vonatkozó egyértelmű szándék is jelzi.

² Lehetséges értelmezései: mellőzött, figyelmen kívül hagyott, észrevétlen gazdaság.

A szakpolitikai dokumentumokban a versenyképes gazdasággal gyakorta szembeállított, homogén (negatív) megítélésű FE továbbgondolása és ágazati felbontása (Froud et al. 2018) révén kimutathatóvá válik annak differenciáltsága:

(1) *providenciális* FE tevékenységek: a jóléti állam hagyományos szolgáltatásaival megfeleltethető, egyetemes közszolgáltatások körébe sorolható tevékenységek, lásd jóléti, egészségügyi szolgáltatások, szociális ellátás és lakhatás, oktatás, segélyszolgáltatások, rendfenntartás, közigazgatás;

(2) *materiális* FE tevékenységek: a háztartások és vállalkozások alapvető szükségleteinek kielégítéséhez (Gough 2000) kapcsoló csövek, kábelek, hálózatok, fióktelepek stb. rendszere, például közművek, tömegközlekedés, távközlés, lakhatás, élelmszer-ellátás, lakossági banki szolgáltatások;

(3) *overlooked* tevékenységek: alacsony technológiai színvonalú, életmódhoz kapcsolódó/kényelmi javak és szolgáltatások alapvetően a háztartások szabadon elkölthető (diszkrecionális) jövedelméből finanszírozott és késleltethető fogyasztása, például fodrász, karbantartás, bútorok, szabadság eltöltése, vendéglátás.

A szakirodalommal összhangban mi is nagyobb szerepet tulajdonítunk az FE-nek a nagyvárosi térségektől távol eső, leszakadó régiók vagy belső perifériák esetében, mint a regionális fejlődés „magas útját” képviselő, diverzifikált gazdaságú, fejlett régiók esetében. Az FE és a regionális fejlődés kapcsolatát elemző tanulmányok (Martynovich et al. 2023, Hansen 2021) egyetértenek abban, hogy a gazdasági tevékenységek töredékét megcélzó innovációvezérelt stratégiák az elmaradott régiók esetében nem alkalmasak a regionális fejlődési kihívások kezelésére. Coenen–Morgan (2020) szerint a helyérzékeny fejlesztéspolitikák prioritásainak nem a befektetési lehetőségekhez, hanem az FE által előtérbe helyezett konkrét, kézzelfogható helyi problémákhoz (aszály, társadalom előregedése, leépülő helyi iparágak okozta válság, a hétköznapi lakosság bevonása) kellene igazodniuk. Az elsősorban belső piaci keresletre építő gazdaság *stabilizátor szerepe* a helyi gazdaságokban különösen a munkahelyek leépülésével fenyegető válságok kezdeti szakaszaiban válik hangsúlyossá. Ennek fő oka, hogy a hétköznapi javak és szolgáltatások iránti kereslet nem ciklusfüggő, és az FE tevékenységekhez kötődik a munkahelyek 40%-a a sikeres, stagnáló vagy szupersztár városokban egyaránt (Engelen et al. 2017). A szupersztár városok felemelkedését eredményező kiválóság alapú kapitalizmus egyik árnyoldala a strukturálisan kirekesztett helyek és emberek egyre hosszabbá váló sora, amelyek főáramú politikával szembeni „bosszúja” (Rodríguez–Pose 2018) szorosan összefügg az FE javak és szolgáltatások hiányával, a térségi identitások leértékelődésével. MacKinnon et al. (2022) kiemelt szerepet szánnak a hovatarozás és a helyi kötődés bázisaként jellemzett FE számára a leszakadó térségeket megcélzó, gazdasági és társadalmi szempontokat integráló, a társadalmi infrastruktúra és a társadalmi innováció által vezérelt neoendogén fejlesztéspolitikák fogalmi bázisának megteremtésében. Az életminőség hagyományos piaci indikátorok által mellőzött jellemzőit (közszolgáltatások színvonala, társadalmi tőke, a környezet minősége) hangsúlyozó kis-

városi élet – városi szétterülési folyamatokkal, a nagyvárosok agglomerációs előnyeit aláásó koronavírus-válsággal összefüggő – reneszánsza is az FE szerepének további felértékelődését vetíti elő (Horeczki 2023, Horeczki–Egyed 2021). Ugyanakkor Martynovich et al. (2023) svéd régiókra vonatkozó vizsgálatait azt mutatják, hogy a periférikus régiók és kisebb regionális központok válságállóságát jelentősen rontja a tradable szektorok hiánya, az FE önmagában nem tekinthető a regionális fejlődés hajtóerejének. Ráadásul a versenytől védett ágazatokon alapuló újraépítési stratégia konfliktusba kerülhet a hosszú távú regionális fejlődési célokkal, mivel csökkenti a regionális gazdaságok teremtő rombolásra épülő alkalmazkodóképességét. Noha számos lemaradó régióban a providenciális FE a munkahelyteremtés szinte kizárólagos forrása, az FE szerepe kimerülhet abban, hogy segíti e régiókat „méltósággal zsuagorodni”. Hansen (2021) úgy találja, hogy az FE-megközelítés a regionális fejlődés fő kihívásai közül leginkább a társadalmi polarizációra képes hatékony válaszokat adni, míg a regionális különbségek vagy a környezeti fenntarthatóság problémájára kevésbé. Az FE irányzat társadalmilag inkluzív jólét iránti elköteleződése olyan konkrét javaslatokban fejeződik ki, mint a pazarló fogyasztás és a vagyonok megadóztatása, az FE javak és szolgáltatások teljes lakosságra való kiterjesztése, a termelékenység és a technológiai innováció párosával szemben az emberi szükségletek kielégítését célzó társadalmi innovációk előtérbe helyezése (Calafati et al. 2021, 2023). Froud et al. (2018) definíciójukban a gazdaságpolitika sikerének kritériuma a háztartások, különösen a leginkább rászorulóknak jóléte, amelyet döntően meghatároz az FE javak és szolgáltatások elérhetősége, illetve a reziduális jövedelem nagysága, a planetáris határok átlépése nélkül. A háztartások ténylegesen elkölthető jövedelmét kifejező ún. „alapozó élıhetőség” mérőszáma a következő három pilléren nyugszik: (1) a megfizethető és megfelelő színvonalú kollektív alapszolgáltatások elérhetősége, (2) a társadalmi infrastruktúra és (3) a háztartások reziduális jövedelme (a rendelkezésre álló jövedelemből levonva a közüzemi szolgáltatások díját, valamint a lakhatási, az étkezési és a közlekedési költségeket).

Az FE javuló termelékenysége – elsősorban a humán tőke színvonalát emelő beruházásokon keresztül – az elmaradott régiókat is hozzásegítheti ahhoz, hogy kitörjenek az alacsony innováció, képzettség és termelékenység közepes fejlettségi csapdájából (Lengyel 2022, Weresa 2017). A hétköznapi ágazatok értékteremtő képességét, a munkakörülmények javítását célzó FE-megközelítés ígértes lehet olyan nyitott gazdaságú országok esetében is, mint Magyarország, ahol a medium-tech autóiparhoz kötődik a teljes exportvolumen 22 és a GDP 14%-a, az exporttermékek hozzáadott értékének közel fele pedig külföldi vállalatok tevékenységéből származik (FES 2023). Az „alapozó élıhetőség” a hazai viszonyok között is nagyobb mértékben kifejezheti a jóllét területi különbségeit a GDP-hez hasonló kompozit indikátoroknál, különösen a gazdaságpolitika sikerének tulajdonított látványos GDP-növekedési mutatók és a magyar háztartások *tényleges* jövedelme között megmutatkozó aggasztó szakadék fényében (Bod 2023).

A szakirodalmi áttekintés alapján megállapítható, hogy a munkaintenzív, alacsony bérekkel és hozzáadott értékkel jellemezhető FE ágazatok szakpolitikai láthatóságának növelése igazságosabb társadalmi és gazdasági kimenetekhez vezet a területileg szelektív, elvonó, adóztató logikájú újraiparosítási modelleknél, mivel az előbbiek esetében a kínálatot nem a vagyoni helyzet, hanem a népesség eloszlása határozza meg. Az FE tevékenységek területi eloszlását vizsgálva a termelékenység területi különbségei nem igazán számottevők (Froud et al. 2020). A gazdasági növekedés extenzív forrásainak kimerülésével a hangsúly egyre inkább a termelési tényezők minőségi változására helyeződik át, ezt tükrözik a magyar versenyképességi stratégia³ motivált, képzett munkaerőt, illetve a bérek emelkedését szolgáló ösztönzők növekvő szerepére vonatkozó megállapításai is, amelyek a vállalatokat termelékenységük javítására készítik. A 8. Kohéziós jelentés (EC 2022) leszögezi, hogy az elmaradott régiók a közszférát érintő reformok (Szabó 2019), az intézmények, a munkavállalói készségek és az innovációs potenciál fejlesztése révén válhatnak képessé a fejlődési csapda elkerülésére. Magyarország esetében az alacsony hozzáadott értékű tevékenységekbe való bezáródás csapdáján túl (Czirfusz 2022, Éltető 2023, Győrffy 2021, Csath 2021) az intézményi feltételek romlása⁴ is akadályozza a gazdaságpolitikai célok teljesülését (FES 2023). Kérdéses, hogy a külföldi tőkére alapozott újraiparosítás, a magas hozzáadott értékű gyártási tevékenységek bevonása hosszú távon képes-e jobb munkahelyeket, magasabb béreket és jóllétet biztosítani a leszakadó térségek lakói számára. Pogátsa (2021) a külföldi közvetlen tőke-befektetéseken (foreign direct investment – FDI) alapuló versenyállam kudarcaként jellemzi a beágyazódó hazai középvállalati szektor hiányát, azt, hogy a vidéki régiók munkavállalóinak többsége csak alacsony bért nyújtó, alacsony hozzáadott értékű munkahelyeken tud elhelyezkedni a külföldi vállalatoknál vagy a gyengébb hazai kis- és középvállalatoknál (kkv). A termelékenység elmaradásának egyik oka, hogy a magyar gazdaság komplexitása alacsony színvonalú. A teljes értékláncot lefedő, helyi kisvállalkozások által előállított helyi termékekkel javítható lenne a gazdaság komplexitása, és növelhető lenne a hazai hozzáadott érték. A termelékenységben nemcsak Magyarországon belül figyelhető meg a kkv-k és a nagyvállalatok közötti szakadék, hanem az országban működő nagyvállalatok termelékenysége is elmarad nyugat-európai versenytársaitól, különösen egyes feldolgozóipari tevékenységekben (Muraközy et al. 2018). Lengyel (2023) számításai is azt igazolják, hogy a feldolgozóipari térségekbe áramló FDI nem segíti, hanem inkább visszafogja az ország fejlődését, Csath (2021) pedig a területi munkamegosztásban perifériás szereppel összefüggő közepes fejlődési csapda veszélyére figyelmeztet. A külföldi tőkével működő vállalatok EU-n belüli káros adóverseny előidéző agresszív adóoptimalizációs stratégiái emellett jelentős bevéte-

³ A stratégia a versenyképesség szempontjából releváns hat kulcsfontosságú területre – adózás, foglalkoztatás, közszféra, egészségügy, oktatás és vállalati környezet – egyfonmán kiterjesztené a hatékonyság és a termelékenység kritériumát (Magyarország Kormánya 2019).

⁴ Erre világítanak rá a Világbank World Wide Governance indikátorainak (kormányzati hatékonyság, korrupció visszaszorítása, szabályozás minősége, jogállamiság) 2007 óta folyamatosan romló értékei.

lektől fosztják meg az államkasszát, így azok nem vagy alig járulnak hozzá a társadalmi jólét alapját képező közszolgáltatások finanszírozásához (Györfy 2023, Saulnier 2021).

Az FE-megközelítéssel szemben jogos kritika lehet a mind történet-, mind kutatási szemléletében megnyilvánuló nyugatcentrikusság, mivel az alapvetően a fejlett gazdaságok és azok régióinak fejlettségbeli különbségeivel foglalkozik. Az elmélet további gyengesége, hogy minden régió esetében feltételezi a komparatív előnyök létezését legalább néhány konkrét FE ágazat területén, amelyek kiválthatnák a fejlett termelőtevékenységeket megcélzó szakpolitikai beavatkozásokat. Az FE-megközelítés elveti az innováció lineáris modelljét, annak helyspecifikus politikaként való ösztönzését (lásd a helyi gazdasági szereplők nemzetközi beágyazottságára irányuló intelligens szakosodási stratégia [smart specialization strategy – S3]), amelyet kevés régió tud csak sikerrel alkalmazni (Dean et al. 2021). A társadalmi innováció jelentőségét hangsúlyozó FE irodalomban ugyanakkor kevés figyelmet kap a szolgáltatások javuló minőségét biztosító technológiai innováció, ami a munkatermelékenység fontos hajtóereje. További hiányossága, hogy nem számol a gazdasági fejlődés ökológiai korlátaival, vagy éppen a nemfizetett munkák, a háztartási erőforrások társadalmi újratermelésben betöltött szerepével, amely a közép-kelet-európai félperifériás EU-s országok gyakorlatában mindmáig meghatározó (Vigvári 2023). Ezenkívül az FE ágazatok dekommodifikációja (például lakhatás, oktatás, egészségügy, szociális gondozás) és annak adóemelések útján történő finanszírozása erős politikai ellenállásba ütközhet. Az FE-megközelítésű politikák sikerét továbbá alááshatja a demokratikus gazdasági kormányzás, az állampolgári és önkormányzati vállalkozói aktivitás feltételeinek hiánya, a lakosság alacsony fokú érintettsége a kollektív fogyasztású javak és szolgáltatások előállításában.

Adatok és módszertan

Kutatásunk empirikus része a Központi Statisztikai Hivatal területi adatai [2-3] mellett a Bureau van Dijk szervezet által gondozott Orbis Europe vállalati adatbázisra [4] épül. Adatállományunk a 2016 és 2021 közötti időszakot fedi le, és a legalább tíz főt foglalkoztató, vagy a legalább egymillió dolláros bevételt elérő magyarországi vállalatokról tartalmaz adatokat. Ezeket a korlátokat figyelembe kell venni az eredmények értékelésekor, ami elsősorban az overlooked, másodsorban a providenciális tevékenységeket érinti leginkább, ugyanis az FE tevékenységek egy részénél, elsősorban a kevésbé fejlett térségekben a vállalkozások a méretgazdaságosság miatt nem érik el a tízfős létszámot.

A vállalati adatbázis tartalmazza, hogy egy adott vállalatnak a székhelye mely régióban, illetve településen található. Az eredmények értékelésénél figyelembe kell venni, hogy a székhely szerinti adatok más területi eloszlást mutatnak, mintha az adatok telephely szerint állnának rendelkezésre; az eltérés elsősorban Budapest ese-

tében jelentős. Adatbázisunkból – a gazdasági tevékenységek 2008. évi egységes ágazati osztályozási rendszere (Nomenclature des activités économiques dans les Communautés européennes – NACE) Rev. 2 osztályozás szerinti 4 számjegyű kódok alapján – ismertek a vállalatok tevékenységi adatai is, így az eredmények részletes ágazati bontásban elemezhetők, ami az FE vizsgálatának egyik fontos feltétele.⁵ Az Orbis Europe adatbázisból [4] legyűjtendő változókat úgy választottuk ki, hogy azokból Gal (2013) útmutatását követve kiszámíthatók legyenek a vállalati szintű termelékenységi adatok. Az adathiányok miatt a rendelkezésre álló időszak hat évének az átlagos értékeivel számoltunk, és nem mentünk a vármegyénél részletesebb területi szintre.

Az FE működésének tanulmányozásához azonosítanunk kell azt, hogy az egyes tevékenységi körökben működő vállalatok mely gazdasági zónához tartoznak. Az FEC (2019) részletes útmutatást adott közre ezen tevékenységek besorolásához, így minden egyes 4-jegyű NACE-kódhoz hozzá rendelhető az, hogy melyik gazdasági zónába tartozik. A többi zónától elkülönítve vizsgáljuk a tradable (egyéb) tevékenységeket, és az FE-hez tartozónak tekintjük nemcsak a materiális és a providenciális tevékenységeket, hanem – jellegükénél fogva – az overlooked tevékenységeket is. Az előzőekben kifejtettek alapján a NACE-kódok ismeretében kiemelhetjük még a high-tech ágazatokat is, amelyek egyrészt magukban foglalják a high-tech feldolgozóipari tevékenységeket, valamint a high-tech tudásintenzív szolgáltatási tevékenységeket (CzSO 2012). A high-tech ágazatok nem tartoznak kizárólag a tradable tevékenységekhez, ugyanis a távközlési szolgáltatások materiális tevékenységek. Tanulmányunkban ez utóbbiakat a többi high-tech ágazattal együtt kezeljük (az adatbázisban szereplő körülbelül 2500 high-tech vállalat közül úgy 150-et érint ez az átfedés).

2. táblázat

A vállalati adatbázis lefedettsége Coverage of the corporate database

Vállalatok száma	Foglalkoztatottak száma	Összes működési bevétel, millió USD	A foglalkoztatási	A bevétel-	A hozzáadott-érték-
			adatok lefedettsége ^{a)} , %		
57 412	2 785 495	470 866	95,6	99,7	18,1

a) Minden olyan vállalat szerepel benne, amelyekre vonatkozóan az időszak során legalább egy évben rendelkezésre áll adat.

Forrás: [4] alapján saját szerkesztés.

Az FE súlyát és szerepét a legtöbb empirikus jellegű tanulmány a gazdasági tevékenységek különböző gazdasági zónák közötti megoszlásával vizsgálja (például Martynovich et al. 2023). Ennek jegyében mi is kiszámítjuk a vállalatok száma, a

⁵ Módszerünknek ez is egy korlátja, ugyanis az FE-t a kínálati oldalról közelíti meg, míg célszerűbb lenne azt a keresleti oldalról (háztartási kiadások) felmérni, lásd például Bassens et al. (2023) nemzetközi összehasonlítását.

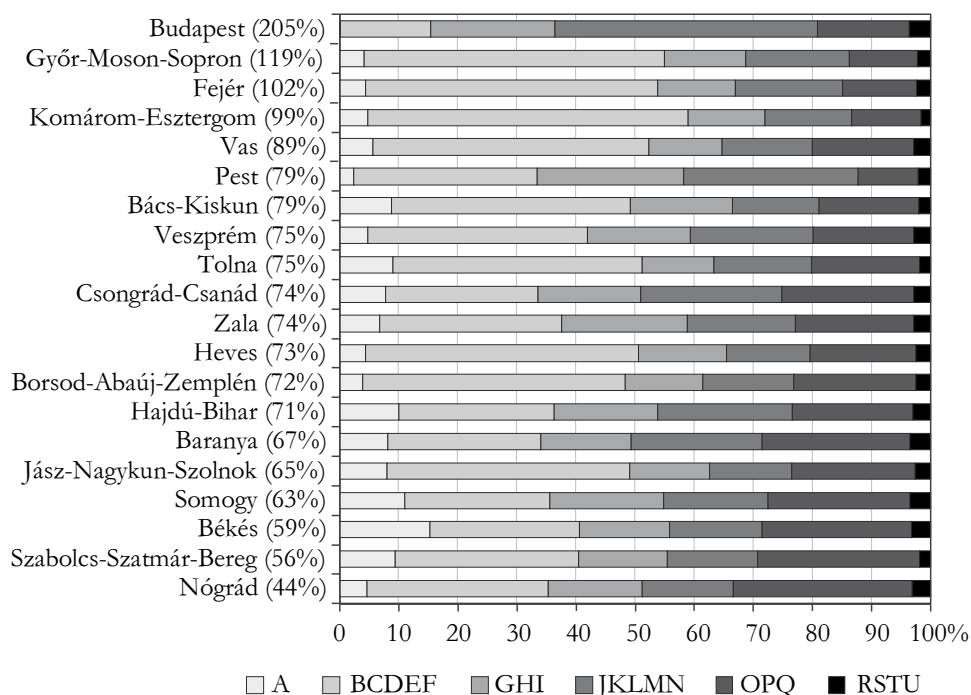
foglalkoztatottak száma és a működési bevétel tevékenységek közötti megoszlásait. A vállalatok ágazati besorolására és a földrajzi elhelyezkedésére vonatkozó adatok szinte minden esetben rendelkezésre állnak, ugyanakkor a foglalkoztatási és bevétel-adatok lefedettsége átlagosan körülbelül 98%-os (2. táblázat).

Az összefüggések tömörebb bemutatása érdekében az ország vármegyéit az ágazati szerkezet és a relatív egy főre jutó GDP nagysága alapján (2016–2021. évek átlaga) csoportosítva vizsgáljuk (1. ábra). Csoportosításunkat klaszterelemzéssel támasztottuk alá, a hierarchikus módszert választva (Ward-féle eljárással). Eredményeink több tekintetben is hasonlítanak Lengyel–Varga (2018) csoportosítására⁶, az eltérések mindössze két vármegye (Tolna és Pest) besorolását érintik, ennek ellenére a térségcsoportok nevén nem változtatunk. Az eltéréseket főként az indokolja, hogy a gazdasági növekedés területi és szerkezeti mintázataiban 2016 után végbementek kisebb-nagyobb változások (lásd Sávai et al. 2022, Egri 2023), Tolna vármegye nem illeszkedik egyértelműen a többi rurális térségbe, másrészt az FE-szemléletben fontos szerepe van a lokalitásnak, ezért fontosnak tartjuk Pest vármegyét Budapesttől elkülönítve vizsgálni. Ezen döntéseinket a klaszterelemzés is megerősítette. A térségtípusok követik az egy főre jutó GDP-vel mért gazdasági fejlettség szerinti rangsorokat. Budapest egy önálló csoportot alkot, az országos átlagtól jelentősen kiemelkedő egy főre jutó GDP-je (205%) és sajátos gazdaságszerkezete miatt. Szintén elkülönülnek a FDI-feldolgozóipari vármegyék, amelyek a főváros után a legfejlettebb térségek (átlagosan az országos átlag 103%-a az egy főre jutó GDP-jük): Komárom-Esztergom, Fejér, Győr-Moson-Sopron és Vas vármegyék. Egyértelműnek tűnik a legelmaradottabb térségek besorolása is (az egy főre jutó GDP-ben mért fejlettségük átlagosan 56%), ide tartoznak Somogy, Békés, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Nógrád vármegyék. Az e kategóriákba nem sorolható vármegyék fejlettsége hasonló, de több kisebb csoportot képezhetünk belőlük. Körükben – Lengyel–Varga (2018) szemléletét követve – elkülönítjük a tudásrégiókat, Baranya, Hajdú-Bihar és Csongrád-Csanád vármegyéket (átlagos fejlettségük az országos szinthez képest 71%), illetve az újraparosodó térségeket, Jász-Nagykun-Szolnok, Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén, Bács-Kiskun, Zala, Veszprém, Pest és Tolna vármegyéket (egy főre jutó GDP-jük az országos szinthez képest átlagosan 75%, lásd továbbá Konka–Török 2019).

⁶ Alternatív csoportosítási lehetőséget mutat be Lengyel et al. (2023).

1. ábra

A magyarországi vármegyék gazdasági szerkezete (a bruttó hozzáadott érték nemzetgazdasági ágak közötti megoszlása) és rangsora az egy főre jutó GDP alapján (2016–2021 közötti átlagos értékek)
Economic structure of Hungarian counties (distribution of gross added value across branches of the national economy) and their ranking by GDP per capita (average values between 2016–2021)

Forrás: [2-3] alapján saját szerkesztés.

A vállalati teljesítmény értékeléséhez foglalkoztatási, bevételi és termelékenységi mutatókat számolunk. Gal (2013) a bevételalapú munkatermelékenységet tekinti a legszélesebb körben elérhető mérőszámnak, amelynek fő gyengesége, hogy nem veszi figyelembe a köztes inputok felhasználását. A hozzáadott érték alapú munkatermelékenység kiküszöböli ezt a problémát, mivel a hozzáadott érték a kibocsátás (értékesítés, bevétel) és a közbenső ráfordítások (beleértve az eladott áruk beszerzési értékét is) különbsége.

3. táblázat

A termelékenységszámításokhoz használt mutatók lefedettsége
Coverage of indicators used for productivity calculations

	Személyi jellegű költségek	Anyag-költségek	P_{TR}	P_{VA}	P_{VAFC}	P_{VAII}
EBITDA	87,3	18,9	95,5	17,4	85,0	18,0

(%)

Forrás: [4] alapján saját szerkesztés.

Jelen tanulmányban a vállalati szintű termelékenység négyféle mérőszámát számítjuk ki (lásd az (1) – (4) egyenleteket), elsősorban a bevételalapú munkatermelékenységet (P_{TR}), amely a működési bevételnek és a foglalkoztatottak számának a hányadosa. Ennél pontosabb mérőszám a hozzáadott érték alapú munkatermelékenység (P_{VA}), amely a hozzáadott értéknek és a foglalkoztatottak számának a hányadosa. A hozzáadott értékre vonatkozó adatok lefedettsége Magyarországon alacsony (18%), ezért becslésekkel kell kiegészítenünk a számításainkat. A harmadik mutató szintén a hozzáadott érték alapú munkatermelékenység (P_{VAFC}), de a hozzáadott értéket a Gal (2013) által leírt, a tényezőjövodelmeken alapuló meghatározás alapján becsüljük, azaz a munkaerőköltség, valamint a kamatok, az adózás és az értékcsökkenési leírás előtt számított eredmény (earnings before interest, taxes, depreciation and amortization – EBITDA) összegével. Negyedikként (P_{VAII}) a hozzáadott értéket a működési bevételek és a köztes inputok különbségeként számítjuk ki, ahol utóbbit az anyagköltségekkel közelítjük.

$$P_{TR} = \frac{TR}{Emp} \quad (1)$$

$$P_{VA} = \frac{VA}{Emp} \quad (2)$$

$$P_{VAFC} = \frac{VA_{FC}}{Emp} = \frac{CostEmp + EBITDA}{Emp} \quad (3)$$

$$P_{VAII} = \frac{VA_{II}}{Emp} = \frac{TR - MC}{Emp} \quad (4)$$

ahol TR: működési bevétel, Emp: foglalkoztatottak száma, VA: hozzáadott érték, VA_{FC}: tényezőjövodelmek alapján becsült hozzáadott érték, CostEmp: személyi jellegű költségek, VA_{II}: köztes inputok alapján becsült hozzáadott érték, MC: anyagköltség.

Eredmények

Ebben a fejezetben először leíró statisztikákat mutatunk be a gazdaság különböző zónáinak súlyáról és teljesítményéről Magyarország térségeiben, az FE-megközelítést szem előtt tartva. Ezután a termelés hatékonyságát elemezzük többféle munkatermelékenységi mérőszám alapján a különböző vármegyékben, térségtípusokban.

A gazdaság zónáinak teljesítménye Magyarország régióiban

A megoszlási mutatószámok többnyire megerősítik az előzetes várakozásainkat (lásd Martynovich et al. 2023) az FE tevékenységek súlyát illetően a különböző térségtípusokban (2–7. ábra).⁷ A *vállalatok számát* tekintve a tradable tevékenységek nagy része a fővárosban koncentrálódik (48%), míg a vidéki térségtípusokban nagyjából hasonló arányban részesednek (30–34%), kivéve a rurális térségeket, ahol részarányuk kifejezetten alacsony (25%). E térségtípusban a providenciális tevékenységeket végző vállalatok súlya nagyobb (21%), mint a gazdaságilag fejlettebb térségekben (7–15%). A high-tech tevékenységet végző vállalatok aránya a fővárosban a legnagyobb (9%), míg a többi térségtípusban 2–4% közötti. A *foglalkoztatottak számát* illetően viszont az FDI-feldolgozóipari térségekben a legnagyobb a tradable tevékenységek részaránya (45%), míg a többi vidéki térségben a materiális⁸ (23–26%) és a providenciális tevékenységekben (18–32%) foglalkoztatottak aránya a nagyobb. A főváros ebből a szempontból inkább az újraiparosodó térségekre hasonlít. A foglalkoztatásban a high-tech szektor a fővárosban a legjelentősebb (11%), a többi térségben 5–6%, de – paradox módon – a tudásközpont régiókban a legszűkebb, 4%. A legnagyobb aránytalanságok a *bevételek* megoszlásában figyelhetők meg. Budapesten, az FDI-feldolgozóipari és az újraiparosodó térségekben a providenciális tevékenységek súlya a vállalati összes bevételen belül alacsony (6–7%), viszont a tudásközpont és a rurális térségekben valamivel nagyobb (12–15%). A tradable tevékenységek bevételei nagy súlyt képviselnek az FDI-feldolgozóipari térségekben (60%), míg az újraiparosodó és a tudásközpont térségekben hasonló, 42–46% körüli az arányuk, viszont a rurális térségekben csak 27%. Budapesten a bevételek tevékenységek közötti megoszlása az újraiparosodó térségekéhez hasonló. A high-tech tevékenységek súlya a bevételekben a rurális térségekben a legnagyobb (15%), az újraiparosodó térségekben 9% körüli és az FDI-feldolgozóipari térségekben a legkisebb (5%). A legfejlettebb vidéki, FDI-feldolgozóipari vármegyékben a high-tech nem tudott teret nyerni, ezek gazdaságát az egyéb tradable tevékenységek húzzák, viszont a rurális vármegyékben jelen van néhány high-tech nagyvállalat, amelyek szigetszerűen kiemelkednek a környezetükből. Szembetűnő, hogy a high-tech ágazatok aránya éppen a tudásközpont térségekben a legkisebb.

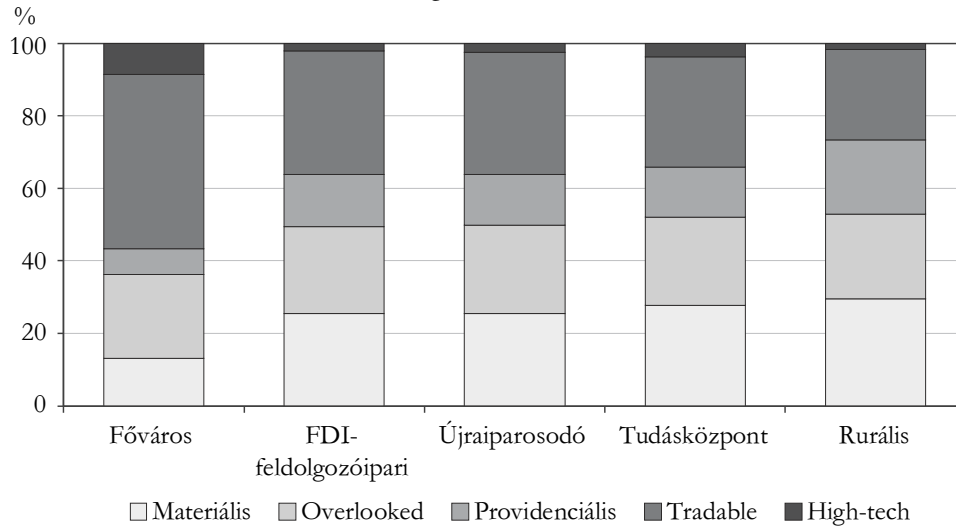
⁷ Figyelemmel az adatbázis korábban bemutatott torzításaira.

⁸ Megjegyzendő, hogy az FEC osztályozása szerint a banki szolgáltatások (6419 Egyéb pénzügyi közvetítés) a materiális tevékenységek közé tartoznak, és ezek az adatbázisban területileg székhely szerint vannak nyilvántartva, tovább emelve az eleve magas fővárosi részarányt.

2. ábra

A vállalatok számának megoszlása tevékenység- és térségtípusok szerint, 2016–2021 közötti átlagok

Distribution of the number of enterprises by type of activity and region, averages 2016–2021

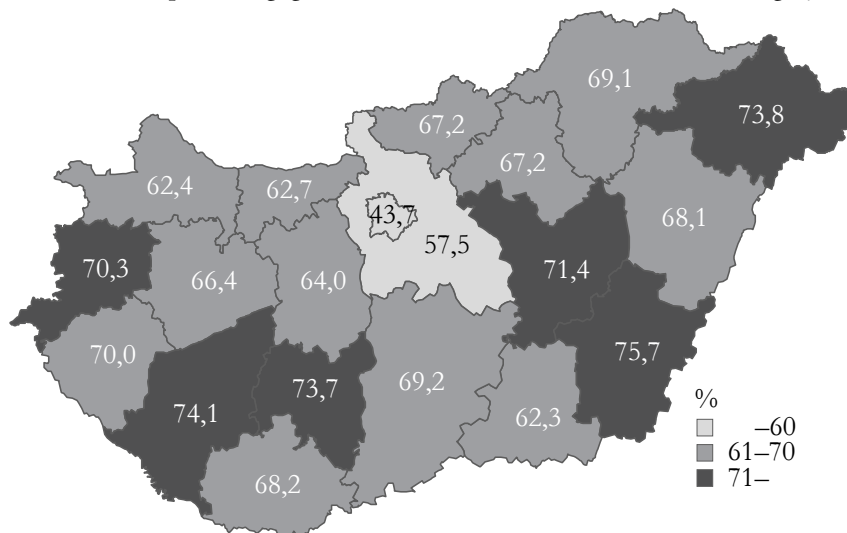

Forrás: [2–4] alapján saját szerkesztés.

3. ábra

Az FE tevékenységekben működő vállalatok aránya Magyarország vármegyéiben

Share of enterprises engaged in FE activities in the counties of Hungary

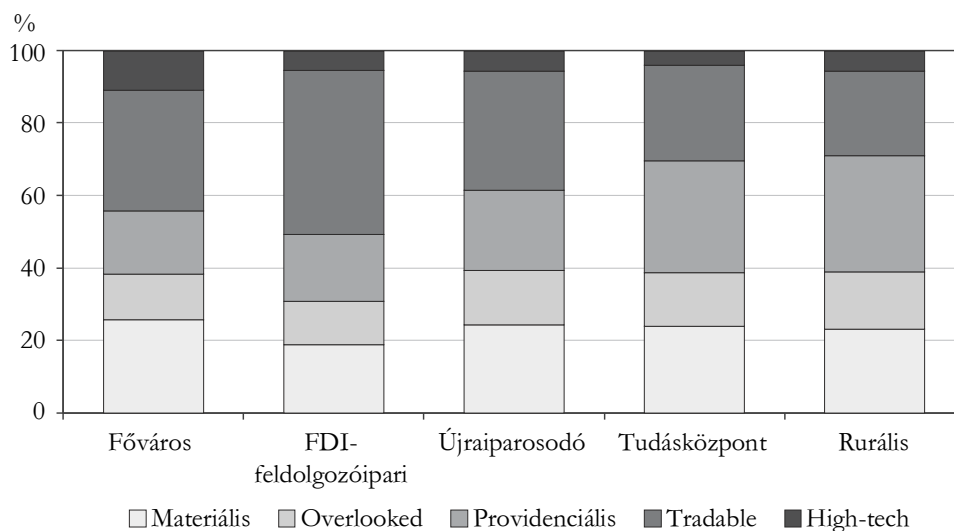

Forrás: [2–4] alapján saját szerkesztés.

4. ábra

**A foglalkoztatottak számának megoszlása tevékenység- és térségtípusok szerint,
2016–2021 közötti átlagok**

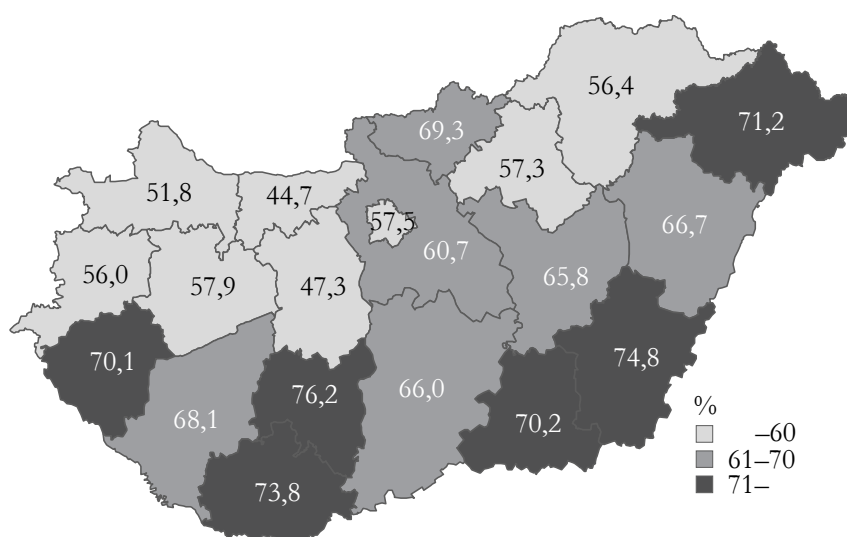
Distribution of employment by type of activity and region,
averages 2016–2021

Forrás: [2–4] alapján saját szerkesztés.

5. ábra

Az FE tevékenységekben foglalkoztatottak aránya Magyarország vármegyéiben
Share of persons employed in FE activities in the counties of Hungary

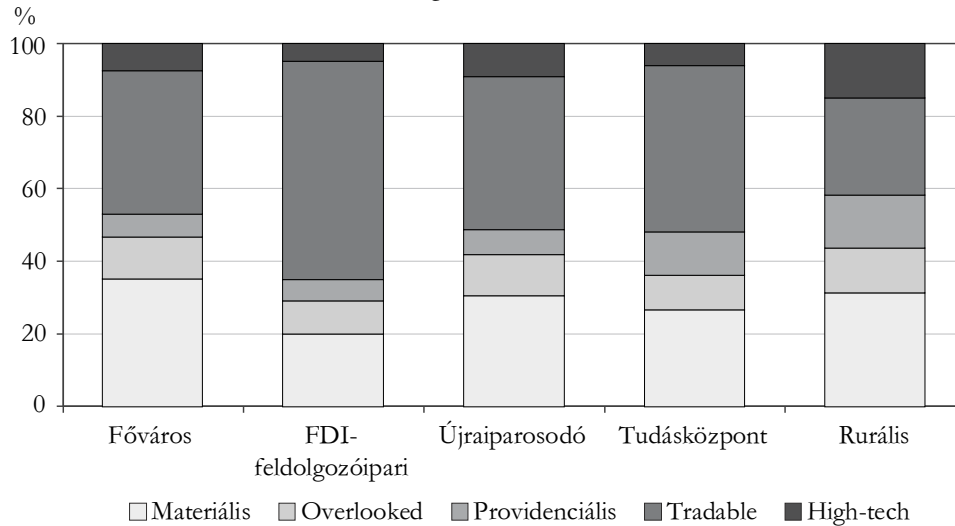

Forrás: [2–4] alapján saját szerkesztés.

6. ábra

**A működési bevételek megoszlása tevékenység- és térségtípusok szerint,
2016–2021 közötti átlagok**

Distribution of operating revenues by type of activity and region,
averages 2016–2021

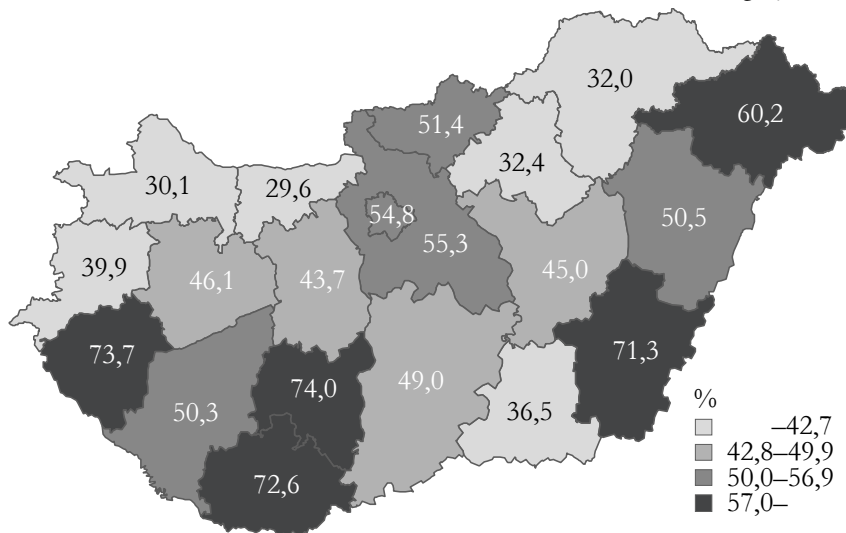

Forrás: [2–4] alapján saját szerkesztés.

7. ábra

**Az FE tevékenységekben kimutatott bevételek aránya Magyarország
vármegyéiben**

Share of revenue from FE activities in the counties of Hungary

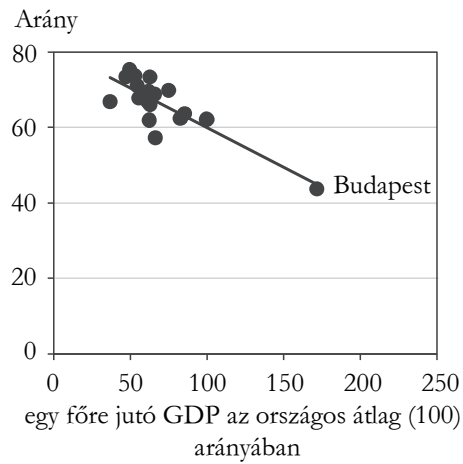
Forrás: [2–4] alapján saját szerkesztés.

8. ábra

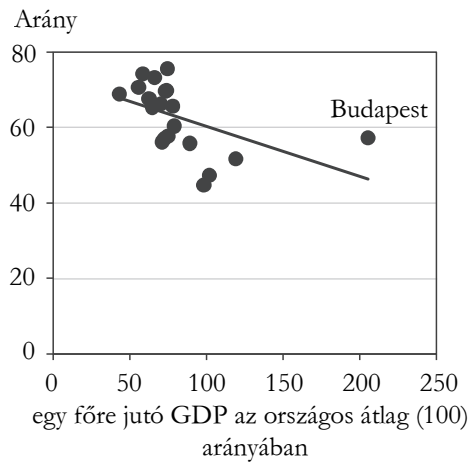
**Az FE súly és a relatív gazdasági fejlettség összefüggése
a magyarországi vármegyékben**

Correlation between the weight of FE and relative economic development
in Hungarian counties

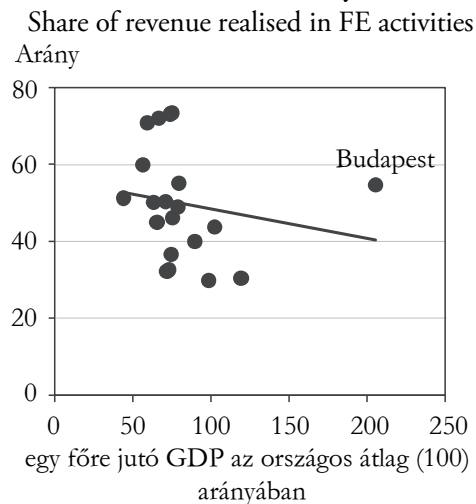
**Az FE tevékenységekben működő
vállalatok részaránya**
Share of enterprises engaged
in FE activities

**Az FE tevékenységekben
foglalkoztatottak részaránya**
Share of persons employed
in FE activities

**Az FE tevékenységekben kimutatott
bevételek részaránya**
Share of revenue realised in FE activities

Forrás: [2–4] alapján saját szerkesztés.

Az FE tevékenységek vármegyénkénti – a vállalatok száma, a foglalkoztatottak száma és a bevételek szerinti – súlya negatív összefüggést mutat a gazdasági fejlettséggel (8. ábra). Megfigyelhető ugyanakkor az is, hogy Budapest az általános összefüggéstől eltérő sajátosságokkal jellemezhető, ami részben a fővárosi státusával, részben az adatbázis jellegével magyarázható (székhely szerint nyilvántartott adatok). Az FE részaránya és a térségek relatív fejlettsége közötti kapcsolatot formálisan kétváltozós regressziós elemzésekkel mutathatjuk ki, de a főváros sajátosságai miatt kétféleképpen végeztük el: Budapesttel és Budapest nélkül is (4. táblázat).

A három részarány alapján megállapíthatjuk, hogy minél fejlettebb egy térség, annál kisebb az FE súlya az adott térségben. Ez alól kivétel Budapest, mert a fővárosban a foglalkoztatottak és a bevételek tekintetében közepes az FE tevékenységek súlya, egyedül a vállalkozások számában illeszkedik bele a negatív trendbe. Martynovich et al. (2023) kiemelik, hogy az FE tevékenységek súlyát a gazdasági fejlettségen kívül a népesség földrajzi eloszlása is magyarázza, így Budapest esetében a fővárosi státus és a nagy népsűrűség hatásának érvényesülését feltételezzük, az erős multi-kollinearitás miatt azonban a regressziós modellbe nem vesszük bele ezt a tényezőt. Magyarország Budapesten kívüli térségeiben a legerősebb negatív irányú összefüggés (a legnagyobb determinációs együttható) a foglalkoztatottak részarányában figyelhető meg, viszont a regressziós együttható abszolút értéke a bevételek részarányában a legnagyobb, mivel a vármegyék közötti különbségek ennek mentén a legnagyobbak.

4. táblázat

**A relatív egy főre jutó GDP és az FE súlyának összefüggése
Magyarország vármegyéiben (2016–2021. évek átlaga)**
Correlation between relative GDP per capita and the weight of
FE in Hungary's counties (averages 2016–2021)

Függő változó	Vállalkozások		Foglalkoztatottak		Bevételek	
	részaránya					
	koef- ciensek	p-érték	koef- ciensek	p-érték	koef- ciensek	p-érték
	Budapesttel					
Tengelymetszet	81,6065	0,0000	74,3316	0,0000	56,3738	0,0000
Relatív egy főre jutó GDP	-0,1787	0,0000	-0,1361	0,0258	-0,0783	0,4510
R ²	0,6969		0,2470		0,0319	
F	41,3783		5,9028		0,5937	
F szignifikanciája	0,0000		0,0258		0,4510	
N	20		20		20	
	Budapest nélkül					
Tengelymetszet	79,4705	0,0000	94,1171	0,0000	82,2987	0,0000
Relatív egy főre jutó GDP	-0,1498	0,0165	-0,4039	0,0002	-0,4291	0,0317
R ²	0,2939		0,5603		0,2436	
F	7,0765		21,6585		5,4755	
F szignifikanciája	0,0165		0,0002		0,0317	
N	19		19		19	

Forrás: [2–4] alapján saját szerkesztés.

Közelebb visz a kutatási kérdéseink megválaszolásához az, ha az FE tevékenységeknek nemcsak a súlyát vizsgáljuk, hanem a méretét is, ezért kiszámítottuk, hogy mekkora az egyes tevékenység- és térségtípusokban a vállalatok átlagos bevétele és foglalkoztatása (5. táblázat). A tradable tevékenységek nem nagyon távolodnak el a teljes gazdaság (országos) átlagától sem a foglalkoztatottak átlagos számában, sem a bevételek átlagos nagyságában, de térségtípusonként vannak különbségek. Budapesten és a tudásközpont térségekben a foglalkoztatás szerepe a többi tevékenységhez képest kisebb, továbbá Budapesten a bevételek sem haladják meg a többi tevékenység átlagos bevételét a materiális tevékenységek magas átlaga miatt. A tradable tevékenységek előnye az FDI-feldolgozóipari térségekben a legnagyobb, ugyanakkor foglalkoztatás szempontjából a tudásközpont térségek jelentősen lemaradnak, bevételek szempontjából pedig a rurális térségek a legelmaradottabbak, noha ezeken belül jelentős a tradable tevékenységek átlagos bevételtermelő képessége.

A high-tech ágazatok kiemelkednek mind a foglalkoztatottak átlagos létszámában (kivéve a tudásközpont régiókat), mind az átlagos bevételekben (kivéve a fővárost), és néhány nagy high-tech vállalat jelentősen felhúzza a rurális térségek átlagértékeit.

A materiális tevékenységeknek Magyarország egészét tekintve a foglalkoztatásban viszonylag kicsi, de a bevételekben nagy a teljes gazdaság átlagához mért előnye, noha ezt leginkább csak a főváros és az újraparosodó térségek húzzák fel. A bevételekben ez a tevékenység a leginkább fővárosközpontú és a legkiemelkedőbb az összes többi tevékenységhez képest.⁹ Az FDI-feldolgozóipari térségekben a tradable tevékenységekhez képest kicsi az átlagos teljesítményük, viszont a rurális térségekben itt keletkeznek a tradable tevékenységek után a legnagyobb átlagos bevételek.

Az overlooked tevékenységek az átlagos foglalkoztatás és különösen az átlagos bevétel tekintetében jelentősen alulteljesítenek a többi tevékenységhez képest. A foglalkoztatásban nincsenek nagy különbségek a térségtípusok között, legfeljebb némi főváros-vidék kettősség mutatkozik. Ez a jelleg a bevételekben erősebb, és a tudásközpont, valamint a rurális térségekben nagy az elmaradás a teljes gazdaság átlagához képest. A térségek fejlettségbeli különbségeit az overlooked tevékenységek bevételei képezik le a leghatározottabban, mivel ezek a tevékenységek tükrözik legtisztábban a helyi belső piacok méreteinek, vagyis a helyi vásárlóerőnek a különbségeit (Berry 2018), továbbá itt nincs centralizáltság és kisebb az állami befolyás (mint ahogy az elnevezés is mutatja).

A providenciális tevékenységekben nagyon erős az ellentmondás, ami a szakirodalmi ismertetés fényében egyáltalán nem meglepő. E tevékenységek jelentős alulfինanszírozottságát tükrözi, hogy a vállalatok átlagos foglalkoztatása jelentősen kiemelkedik a többi tevékenység közül, ugyanakkor az átlagos bevételeik jóval a teljes gazdaság átlaga alatt vannak (Budapesten és a tudásközpont térségekben némileg kisebb az elmaradás), így ez valamelyest a materiális tevékenységeknek a tükörképe

⁹ Az említett módszertani korlátok itt ütköznek ki a leginkább, hiszen a kereslet oldaláról történő felmérés esetében ezek a tevékenységek területileg egyenletesen oszlanának el.

lehet. A főváros-vidék kettősség jelentős mértékű a foglalkoztatásban, de a bevételek tekintetében még ennél is erősebb, hiszen a közigazgatási tevékenységek is e gazdasági zónában jelennek meg.

5. táblázat

Az FE és nem FE-hez tartozó tevékenységek átlagos foglalkoztatása és bevételei térségtípusonként a teljes gazdaság átlagához viszonyítva

Average employment and income in FE and non-FE activities by type of area compared to the average for the whole economy

Megnevezés	Materiális	Overlooked	Provi- denciális	Tradable	High-tech	Teljes gazdaság
A foglalkoztatottak átlagos száma a teljes gazdaság átlagához viszonyítva						
Főváros	235,3	62,6	288,7	87,1	153,2	121,6
FDI-feldolgozóipari	83,0	55,5	145,8	150,5	287,2	112,3
Újraiparosodó	80,5	51,5	133,7	84,0	189,6	84,6
Tudásközpont	75,0	51,1	192,7	74,9	93,0	85,8
Rurális	67,3	56,9	137,1	81,0	308,4	86,0
Ország összesen	107,5	55,9	171,9	92,1	168,3	100,0
A bevételek nagysága a teljes gazdaság átlagához viszonyítva						
Főváros	408,2	75,3	134,4	125,7	135,0	152,7
FDI-feldolgozóipari	80,4	39,8	40,5	181,6	247,4	102,6
Újraiparosodó	88,2	34,9	36,2	92,9	276,1	74,0
Tudásközpont	63,2	26,0	55,8	99,3	109,7	65,8
Rurális	53,7	26,6	36,0	53,9	480,2	50,5
Ország összesen	141,1	46,5	57,3	115,0	178,0	100,0

Forrás: [2–4] alapján saját szerkesztés.

Az adatok lefedettsége lehetővé teszi, hogy a foglalkoztatáson és a bevételeken túlmenően értékeljük a munkaerőköltség és a vállalati nyereség tevékenységek és térségek közötti különbségeit is (Függelék F1. táblázat). Vállalatonként kiszámítottuk e két pénzügyi mutató 2016–2021. évek közötti átlagát, majd tevékenység-, illetve térségtípusonként aggregáltuk ezeket. Összességében hasonló képet kaptunk – különösen a nyereség különbségeit tekintve – mint a bevételek esetében. *A személyi jellegű költségekben* a főváros-vidék kettősség legerősebben a materiális tevékenységekben van jelen, mert ezekben az FDI-feldolgozóipari térségek sem teljesítenek kiemelkedően, míg az overlooked és a providenciális tevékenységekben ehhez képest kicsik a különbségek. A tradable tevékenységekben a tudásközpont és a rurális régiók mutatnak jelentősebb elmaradást, míg a materiális tevékenységekben a rurális térségekben legkisebb a személyi jellegű költségek nagysága a teljes gazdaság átlagához képest. A high-tech ágazatokban a tudásközpont vármegyék vannak leginkább lemaradva, de az újraiparosodó vármegyék is az országos átlag alatt vannak.

Az átlagos vállalati *nyereségség* mutatója a bevételekhez hasonló, leszámítva a tudásközpont térségek nagyobb elmaradását. Az overlooked tevékenységekben mind-

két pénzügyi mutató esetében valamivel kisebbek a területi különbségek, ugyanakkor a nyereséességben a providenciális tevékenységek erős főváros-vidék kettősséget mutatnak. A high-tech ágazatok a bevételekhez képest térségenként kiegyensúlyozottabbak, de a tudásközpont vármegyék lemaradása szintén jelentős, és a rurális vármegyék teljesítménye e tekintetben a legalacsonyabb. A vállalati nyereségráta (az EBITDA és a működési bevételek hányadosa)¹⁰ országosan 10,2%, ami a providenciális tevékenységeknél nyilvánvalóan alacsonyabb – habár megmutatkozik Budapest előnye. Ugyanez a mutató a tradable tevékenységekben átlag feletti, és a high-tech szektorokban is kiemelkedő, noha az országos átlagot jelentősen lehúzza a tudásközpont térségek gyenge és a főváros átlag alatti teljesítménye. Az F1. táblázat a munkaerőköltségek a tényezőjövödelmeken belüli részarányát is mutatja¹¹. Ezt az arányt a közgazdaságtan hagyományosan körülbelül 60%-nak tekinti, ami az utóbbi évtizedekben csökkenő tendenciát mutat. Az általunk eredményül kapott 54%-os arány nem tér el jelentősen Kónya et al. (2021) magyarországi eredményeitől. E tekintetben nincsenek érdemi területi különbségek, csak egy minimális eltérés a fejlettség mentén, azaz a fejlettebb térségtípusokban valamivel alacsonyabb a munkaerőköltségek részaránya, viszont a különböző tevékenységtípusok szerint már nagyobb mértékben elkülönülnek a vállalatok. Nem meglepő módon a providenciális tevékenységekben legnagyobb a munkaerőköltség részaránya, amit az overlooked és a high-tech tevékenységek követnek, ugyanakkor pedig a materiális tevékenységekben a legalacsonyabb.

Felvetődik a kérdés, hogy van-e olyan térségtípust, ahol kedvezőnek tekinthető a különböző tevékenységek súlya, teljesítménye. A legszembetűnőbb a különbség a providenciális tevékenységeknél, és e tekintetben csak a fővárosban mutatkozik kisebb lemaradás a pénzügyi és a foglalkoztatási teljesítmény együttes értékelése során, ugyanakkor ezen tevékenységeknek a tudásközpont régiókban a viszonylag magas foglalkoztatáshoz képest alig kedvezőbb a bevételtermelő képessége. Elméleti megfontolások alapján feltételezhetnénk az erősebb tradable szektorral rendelkező térségekben a providenciális tevékenységek relatív előnyét, de a számadataink ezt nem támasztják alá. Ennek valószínű oka az lehet, hogy hiányzik a szektorok közötti helyi túlsorduló hatás, illetve a providenciális tevékenységek a jelentős állami szerepvállalás miatt túlzottan centralizáltak (Pálné Kovács 2021), így még az erősebb helyi gazdasággal rendelkező térségekben sem képesek megfelelően megerősödni. Az FDI-feldolgozóipari és az újraiparosodó térségekben többé-kevésbé összhangban van a materiális tevékenységek terén a foglalkoztatáshoz képest a bevételtermelő képesség, de a tudásközpont és a rurális térségekben szintén van elmaradás. Sőt, a rurális térségekben a tradable tevékenységeknek is gyenge a bevételtermelő képessé-

¹⁰ Annak érdekében, hogy értelmezhető eredményeket kapjunk, ki kellett szűrni az öt kiugróan nagy negatív értéket mutató vállalatot, ezek mindegyike a tradable vagy a high-tech tevékenységekben működik.

¹¹ Nagyobb lefedettségű hozzáadott érték adatokkal célszerűbb lenne a két mutatót a hozzáadott értékhez viszonyítani, de a magyarországi adatokon a 3) egyenlet számlálója szerinti becslés alkalmazható.

ge a foglalkoztatásukhoz képest. Tekintettel arra, hogy a materiális tevékenységek számos jövedelmező szolgáltatást is lefednek, így esetükben figyelhető meg leginkább a helyi túlcsonduló hatás (azaz, hogy az országos átlaghoz viszonyított bevételek nincsenek nagyon lemaradva a relatív foglalkoztatástól), noha e tevékenységek jelenléte is nagyon centralizált (az adatbázis torzításain túl is).

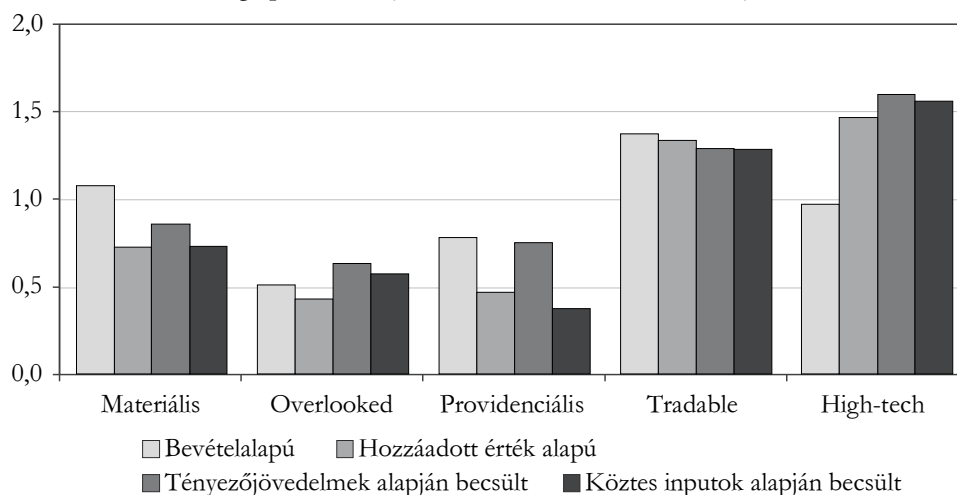
Vállalati termelékenység Magyarország vármegyéiben

A foglalkoztatást és a pénzügyi teljesítményt egy mutatóba sűríti össze a munkatermelékenység fogalma, amivel még tömörebben jellemezhetjük az előző részben ismertetett tendenciákat. Véleményünk szerint a munkatermelékenység négyféle mutatója nagyjából hasonló tendenciákat mutat, de némi eltérés is felfedezhető közöttük, ezért alakulásukat együttesen vizsgáljuk.

A munkatermelékenység különböző mérőszámai alapján eredményeink általánosságban megerősítik a várakozásainkat: a tradable és a high-tech tevékenységek minden térségtípusban termelékenyebbek, mint más tevékenységek, noha akad néhány olyan kivétel, amikor a materiális tevékenységek termelékenysége meghaladja a tradable tevékenységekét. Az FE tevékenységek közül a materiális tevékenységek munkatermelékenysége viszonylag magas, jelentősen meghaladja a többi FE tevékenységét. A munkatermelékenység valamennyi mérőszáma szerint az overlooked tevékenységek minden térségtípusban kevésbé termelékenyek, mint a materiális és a tradable tevékenységek, míg a legalacsonyabb hatékonyságot általánosságban a providenciális tevékenységek mutatják. A munkatermelékenységben a regionális fejlettségi szint (amelyet az öt térségkategória képvisel) mentén alapvetően egy lejtő figyelhető meg minden tevékenységtípusban, noha az újraiparosodó térségek termelékenysége esetenként meghaladja az FDI-feldolgozóipari térségekét. A főváros-vidék kettősség is megmutatkozik, ugyanakkor a vidéki térségek között is nagy különbségek vannak. A 9. és a 10. ábrán a kétféle szempont szerinti főátlagokat mutatjuk be, a részletes bontásokat a Függelék F2. táblázat tartalmazza.

9. ábra

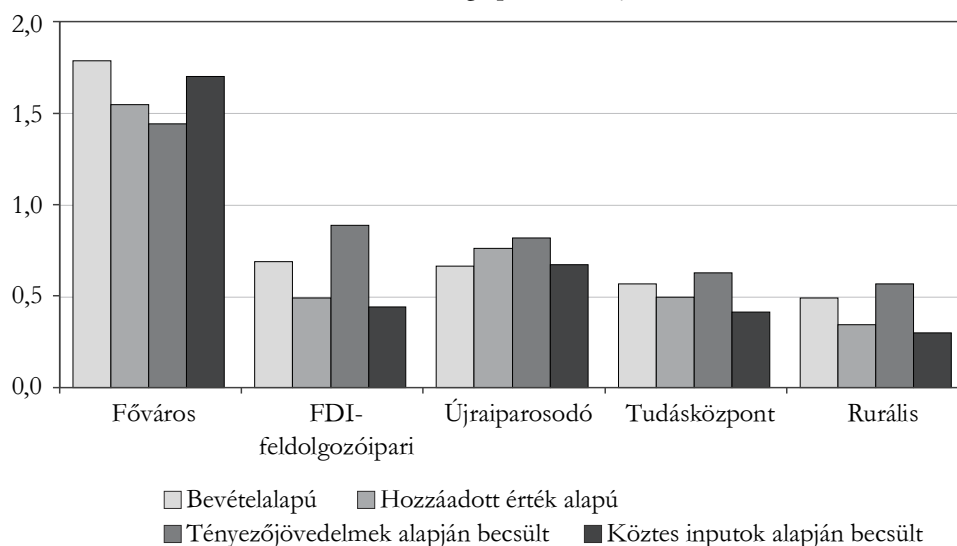
**A vállalati munkatermelékenység eltérései az egyes tevékenységtípusok között
(a teljes nemzetgazdaság átlagos termelékenysége = 1)**
Differences in firm labour productivity by type of activity
(average productivity of the whole national economy = 1)

Forrás: [2-4] alapján saját szerkesztés.

10. ábra

**A vállalati munkatermelékenység eltérései az egyes térségtípusok között
(a termelékenység országos átlaga = 1)**
Differences in firm labour productivity by type of region
(national average productivity = 1)

Forrás: [2-4] alapján saját szerkesztés.

Következtetések

Tanulmányunkban az FE tevékenységek megoszlását és teljesítményét tártuk fel Magyarország különböző régióiban. A régiókat a hazai szakirodalomban széles körben hivatkozott besorolás átdolgozásával, klaszterelemzés segítségével tipizáltuk. Eredményeink azt mutatják, hogy az FE tevékenységek a foglalkoztatás jelentős részét adják, de a bevételeket tekintve lényegesen kisebb jelentőségűek. Az eredmények megerősítették azt a várakozásunkat is, hogy az FE tevékenységek a kevésbé fejlett régiókban vannak nagyobb részarányban jelen, míg a nem FE tevékenységek elterjedtebbek az FDI-feldolgozóipari térségekben, amelyek a fővároson kívül az ország legfejlettebb részei. A tradable tevékenységek közül kiemeltük a high-tech tevékenységeket, amelyek ugyan a rurális térségekben jól teljesítenek, de viszonylag kis súlyuk miatt a fővároson kívül sehol nem képesek dinamizálni a helyi gazdaságot. A high-tech tevékenységek nem jelentenek húzóerőt a legfejlettebb vidéki, FDI-feldolgozóipari vármegyékben, és még kevésbé a tudásközpont térségekben, ami tükrözi, hogy a magyar gazdaság a Baldwin-féle mosolygörbe (Boda 2020) középső szakaszaira specializálódott. A főváros relatív gazdasági fejlettsége meghaladja tágabb környezetét, mindazonáltal Budapesten meglehetősen kiegyensúlyozott az FE és a nem FE tevékenységek súlya, legalábbis a foglalkoztatás és a bevételek tekintetében. Az FE tevékenységek különböző típusai közül a materiális tevékenységek a tradable szektorhoz hasonlóan magas munkatermelékenységgel rendelkeznek. Következésképpen, ha azt feltételezzük, hogy a kevésbé fejlett régiókban kevésbé valószínű a tradable tevékenységek erőteljes megjelenése, akkor a materiális tevékenységek jelenlétének és teljesítményének növekedése pozitív hatással lehet a jólétre.

Egyik kutatási kérdésünk arra utalt, hogy az FE tevékenységek azokban a régiókban teljesíthetnek jól, ahol viszonylag fejlett tradable ágazat is jelen van, amit a főváros esete is megerősít. Az alulfinanszírozottság miatt az FE önmagában nem tud húzóerő lenni, csak a tradable gazdasággal párhuzamosan fejlődhet. E tekintetben azt vártuk, hogy (a fővároson kívül) az FDI-feldolgozóipari térségekben a magas szintű iparosodás és az erősebb helyi gazdaság fellendítheti az FE tevékenységek – és általában a szolgáltatási szektor – növekedését, de erre utaló jeleket csak az overlooked tevékenységekben, és közöttük is csak kismértékben találtunk. Az FE tevékenységek önmagukban nem képesek rövid távon erőteljes növekedést biztosítani az egyébként elmaradott térségek számára, ugyanakkor hosszú távon a régiók elveszítik vonzerejüket a tradable ágazatokba történő befektetések tekintetében, ha az FE gazdaságuk fejletlen, mivel ez nyomot hagy a helyi infrastrukturális, illetve vállalkozói környezeten, különösen a humán tőke mennyiségén és minőségén. Magyarországon ez már kezd kiütközni az FDI-feldolgozóipari vármegyék relatív lassulásában és a főváros lemaradásában, ha tágabb régiós összehasonlításban vizsgáljuk. Lengyel (2023) elemzése rámutat arra, hogy egy-egy nagyberuházás a tradable szektorban (feldolgozóiparban) rövid távon jelentősen képes javítani a termelékenységet,

de ezt stagnálás vagy esetenként visszaesés követheti, amit hosszabb távon csak újabb beruházásokkal lehet javítani. E beruházásoknak azonban sokszor hiányoznak a helyi túlcserélő hatásai, ezért nem támogatják elegendő mértékben a széles bázisú, az FE-t is magában foglaló, fenntartható regionális gazdasági fejlődést. Hazánk külkereskedelmi és termelékenységi mutatói azt tükrözik, hogy a gazdasági növekedéshez egyre nagyobb mértékben járulnak hozzá a szolgáltatások, amiben még megmaradt a jelentős főváros-vidék kettősség. Ahhoz, hogy ez oldódhasson, erősíteni kell a fővároson kívüli térségekben az intellektuális, tudásberuházásokat (K+F-beruházások, felnőttképzés, szoftver-, szervezetfejlesztés), amiknek viszont elengedhetlen feltétele a megfelelő humántőke-ellátottság. Az FE szektorok minősége éppen ehhez tudna nagyban hozzájárulni.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmányt megalapozó kutatás az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj és „A külföldi működőtőke mikro-, makrogazdasági és területi differenciáló hatásai a Visegrádi országokban – Az FDI-vezérelt gazdaságpolitikai modellek kihívásai” című, 135185. számú OTKA-projekt keretében, az NKFI Alap K_20 programjának támogatásával valósult meg. Köszönettel tartozunk Szabó Tamásnak (KRTK RKI) a térképek elkészítése során, illetve a KRTK Adatbanknak az adatok hozzáférésehez nyújtott segítségéért.

Függelék

F1. táblázat

Az FE és nem FE tevékenységek átlagos személyi jellegű költségei és nyeresége, valamint a személyi jellegű költségek részaránya a tényezőjövedelmeken belül térségtípusonként a teljes gazdaság átlagához viszonyítva

Average personnel costs and profits of FE and non-FE activities and the share of personnel costs in factor incomes by type of area compared to the average for the whole economy

Megnevezés	Materiális	Overlooked	Providenciális	Tradable	High-tech	Teljes gazdaság
(%)						
A személyi jellegű költségek nagysága a teljes gazdaság átlagához viszonyítva						
Főváros	275,7	59,2	54,6	117,2	300,0	138,4
FDI-feldolgozóipari	85,4	48,4	33,2	200,6	336,8	122,6
Újraiparosodó	81,9	42,6	26,0	86,4	243,0	75,1
Tudásközpont	65,1	33,5	31,2	73,1	115,1	59,5
Rurális	56,6	37,6	21,4	72,5	322,9	59,4
Ország összesen	116,6	47,2	37,1	110,3	275,4	100,0
A vállalati eredmény (EBITDA) nagysága a teljes gazdaság átlagához viszonyítva						
Főváros	349,5	69,2	127,7	117,1	263,0	149,8
FDI-feldolgozóipari	86,0	52,6	15,7	225,8	205,2	117,2
Újraiparosodó	83,8	44,3	20,0	97,1	268,5	73,9
Tudásközpont	79,8	32,7	20,7	54,7	176,0	55,8
Rurális	71,6	32,4	9,6	66,3	150,7	49,0
Ország összesen	134,8	50,9	37,8	114,7	249,2	100,0
A vállalati nyereségráta (EBITDA/működési bevétel) nagysága						
Főváros	8,6	8,8	6,9	12,7	9,5	10,6
FDI-feldolgozóipari	11,3	10,9	4,9	10,7	14,8	10,1
Újraiparosodó	10,2	11,1	4,1	11,8	13,4	10,2
Tudásközpont	10,7	10,9	3,3	12,5	3,8	10,0
Rurális	9,8	10,9	3,7	11,9	15,8	9,4
Ország összesen	10,1	10,3	4,6	12,1	10,3	10,2
A személyi jellegű költségek részaránya a tényezőjövedelmeken belül						
Főváros	52,1	54,8	59,9	49,9	55,7	52,4
FDI-feldolgozóipari	50,9	56,8	64,6	54,0	59,6	54,6
Újraiparosodó	52,9	55,3	61,9	53,6	52,3	54,2
Tudásközpont	50,9	58,8	61,5	55,0	56,6	55,3
Rurális	52,0	57,7	59,9	56,3	52,5	55,3
Ország összesen	52,1	56,0	61,4	52,4	55,2	53,8

Forrás: [2–4] alapján saját szerkesztés.

F2. táblázat

**A vállalati munkaerő-termelékenység négyféle mutatója tevékenységek és
térségtípusok szerint (2016–2021. évek átlaga alapján,
teljes nemzetgazdaság átlaga = 1)**

Four indicators of firm labour productivity by activity and region type
(based on averages for 2016–2021, national average for the whole economy = 1)

Megnevezés	Főváros	FDI- feldolgozó- ipari	Újra- iparosodó	Tudás- központ	Rurális	Ország összesen
Bevételalapú (P_{TR})						
Materiális	2,36	0,86	0,75	0,87	0,60	1,08
Overlooked	0,82	0,37	0,38	0,35	0,30	0,51
Providenciális	1,65	0,84	0,59	0,49	0,39	0,78
Tradable	2,28	0,76	0,84	0,55	0,57	1,37
High-tech	1,15	0,32	0,86	0,29	1,39	0,97
Teljes gazdaság	1,79	0,69	0,67	0,57	0,49	1,00
Hozzáadott érték alapú (P_{VA})						
Materiális	1,93	0,45	0,37	0,39	0,26	0,72
Overlooked	0,56	0,34	0,37	0,32	0,29	0,43
Providenciális	0,61	0,22	0,54	0,21	0,15	0,47
Tradable	1,76	0,62	1,23	0,74	0,27	1,34
High-tech	1,68	0,32	1,18	0,34	2,84	1,47
Teljes gazdaság	1,55	0,49	0,76	0,49	0,34	1,00
Tényezőjövdelmek alapján becsült (P_{VAFG})						
Materiális	1,68	0,81	0,62	0,65	0,56	0,86
Overlooked	0,92	0,53	0,52	0,46	0,43	0,63
Providenciális	0,69	1,68	0,59	0,48	0,51	0,75
Tradable	1,67	1,11	1,15	0,76	0,61	1,29
High-tech	1,79	0,69	1,63	0,66	2,08	1,60
Teljes gazdaság	1,45	0,89	0,82	0,63	0,57	1,00
Köztes inputok alapján becsült (P_{VAII})						
Materiális	2,25	0,51	0,30	0,36	0,21	0,73
Overlooked	0,84	0,44	0,49	0,28	0,25	0,57
Providenciális	0,49	0,15	0,27	0,29	0,12	0,37
Tradable	1,85	0,41	1,04	0,58	0,21	1,28
High-tech	1,82	0,24	1,16	0,30	3,32	1,56
Teljes gazdaság	1,71	0,44	0,67	0,41	0,30	1,00

Forrás: [2–4] alapján saját szerkesztés.

IRODALOM

- BÄRNTHALER, R.–NOVY, A.–PLANK, L. (2021): The foundational economy as a cornerstone for a social–ecological transformation *Sustainability* 13(18): 10460.
<https://doi.org/10.3390/su131810460>
- BARZOTTO, M.–CORRADINI, C.–FAI, F.–LABORY, S.–TOMLINSON, P. (2020): *Revitalising lagging regions: Smart specialisation and industry 4.0.*
<https://doi.org/10.4324/9780367422745>
- BERRY, C. (ed.) (2018): *What we really mean when we talk about industrial strategy* Manchester Metropolitan University, Manchester.
- BODA, GY. (2020): Mosolygörbe: csapda vagy lehetőség? *Új Munkaügyi Szemle* 1 (2): 14–22.
- BOSÁK, V.–SLACH, O.–PASZOVÁ, L.–HÝLLOVÁ, L.–MYKHENKO, V.–KRTIČKA, L.–NOVÁČEK, A. (2023): Coping with peripheralization in small cities. What is the role of human agency? In: *European Planning Studies* pp. 1–21., Taylor&Francis.
<https://doi.org/10.1080/09654313.2023.2219274>
- BOWMAN, A.–ERTÜRK, I.–FROUD, J.–JOHAL, S.–LAW, J. (2014): *The end of the experiment? From competition to the foundational economy* Manchester University Press, Manchester, UK.
- CALAFATI, L.–FROUD, J.–HASLAM, C.–JOHAL, S.–WILLIAMS, K. (2021): Diversity in leading and laggard regions: Living standards, residual income and regional policy *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 14 (1): 117–139.
<https://doi.org/10.1093/cjres/rsaa027>
- CALAFATI, L.–FROUD, J.–HASLAM, C.–JOHAL, S.–WILLIAMS, K. (2023): *When nothing works: From cost of living to foundational liveability* Manchester University Press.
- COENEN, L.–MORGAN, K. (2020): Evolving geographies of innovation: Existing paradigms, critiques and possible alternatives *Norwegian Journal of Geography* 74 (1): 13–24.
<https://doi.org/10.1080/00291951.2019.1692065>
- COOTE, A.–PERCY, A. (2020): *The case for universal basic services* Polity, Cambridge.
- CRISP, R.–WAITE, D.–GREEN, A.–HUGHES, C.–LUPTON, R.–MACKINNON, D.–PIKE, A. (2023): Beyond GDP in cities: Assessing alternative approaches to urban economic development *Urban Studies*. <https://doi.org/10.1177/00420980231187884>
- CZIRFUSZ, M. (2022): *Akkumulátoripari fellendülés Magyarországon: Az értéklánc szereplői, dolgozói és szakszervezeti perspektívák* Friedrich-Ebert-Stiftung, Budapest.
- CSATH, M. (2021): *Fejlesztési csapdaveszély a pandémia után* Kairosz, Budapest.
- DEAN, M.–RAINNIE, A.–STANFORD, J.–NAHUM, D. (2021): Industrial policy-making after Covid-19: Manufacturing, innovation and sustainability *The Economic and Labour Relations Review* 32 (2): 283–303.
<https://doi.org/10.1177/10353046211014755>
- EGRI, Z. (2023): Mobilitás és perzisztencia a hazai települési szintű jövedelemegyenlőtlenségi folyamatokban, 2012–2019 *Területi Statisztika* 63 (1): 3–37.
<http://dx.doi.org/10.15196/TS630101>
- EGYED, I.–ZSIBÓK, ZS. (2023): Exploring firm performance in Central and Eastern European regions: a foundational approach *Hungarian Geographical Bulletin* 72 (3): 257–285.
<https://doi.org/10.15201/hungeobull.72.3.4>

- ÉLTETŐ, A. (2023): Akkumulátorgyártás Magyarországon *Műhelytanulmányok* 147. KRTK, Budapest.
- ENGELEN, E.–FROUD, J.–JOHAL, S.–SALENTO, A.–WILLIAMS, K. (2017): The grounded city: From competitiveness to the foundational economy *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 10 (3): 407–423. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsx016>
- EUROPEAN COMMISSION (EC) (2022): *Cohesion in Europe towards 2050: Eighth report on economic, social and territorial cohesion* Publications Office of the European Union, Brussels.
- FIORAMONTI, L.–COSCIEME, L.–COSTANZA, R.–KUBISZEWSKI, I.–TREBECK, K.–WALLIS, S. – DE VOGLI, R. (2022): Wellbeing economy: An effective paradigm to mainstream post-growth policies? *Ecological Economics* 192 (5): 107261. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2021.107261>
- FOUNDATIONAL ECONOMY COLLECTIVE (FEC) (2013): Manifesto for the foundational economy *Working paper* No. 131. Centre for Research on Socio-Cultural Change, Manchester.
- FOUNDATIONAL ECONOMY COLLECTIVE (FEC) (2018): *Foundational economy: The infrastructure of everyday life (Manchester Capitalism)*, Manchester University Press, Manchester.
- FROUD, J.–HASLAM, C.–JOHAL, S.–TSITSIANIS, N.–WILLIAMS, K. (2018): Foundational liveability: Rethinking territorial inequalities *Working Paper* No. 5. Foundational Economy Collective, Manchester.
- FROUD, J.–HASLAM, C.–JOHAL, S.–WILLIAMS, K. (2020): (How) does productivity matter in the foundational economy? *Local Economy* 35 (4): 316–336. <https://doi.org/10.1177/0269094220956952>
- GAL, P. N. (2013): Measuring total factor productivity at the firm level using OECD-ORBIS *OECD Economics Department Working Papers* No. 1049. OECD Publishing, Paris.
- GOUGH, I. (2000): Introduction: the needs of capital and the needs of people: Can welfare state reconcile the two? In: *Global Capital, Human Needs and Social Policies* pp. 3–30., Macmillan, Basingstoke, UK.
- GOUGH, I. (2019): Universal basic services: A theoretical and moral framework *Political Quarterly* 90 (3): 534–542. <https://doi.org/10.1111/1467-923X.12706>
- GYÓRFFY, D. (2021): Iparpolitika és fejlődési csapdák: a magyarországi akkumulátorgyártás esete. In: SZANYI, M.–SZUNOMÁR, Á.–TÖRÖK, Á. (szerk.): *Trendek és töréspontok II.* pp. 72–76., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- GYÓRFFY, D. (2023): Iparpolitika és akkumulátorgyártás Magyarországon és Svédországban *Közgazdasági Szemle* 70 (3): 245–273. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2023.3.245>
- HANSEN, T. (2021): The foundational economy and regional development *Regional Studies* 56 (6): 1033–1042. <https://doi.org/10.1080/00343404.2021.1939860>
- HORECZKI, R. (2023): A szegénység kisvárosi dimenziói Magyarországon *Máltai Tanulmányok* 5 (2): 16–30. <https://doi.org/10.56699/MT.2023.2.2>
- HORECZKI, R.–EGYED, I. (2021): Small town development in peripheral areas *Deturope* 13 (2): 52–65. <http://dx.doi.org/10.32725/det.2021.013>
- KNICKEL, K.–ALMEIDA, A.–GALLI, F.–HAUSEGGER-NESTELBERGER, K.–GOODWIN-HAWKINS, B.–HRABAR, M.–KEECH, D.–KNICKEL, M.–LEHTONEN, O.–MAYE, D.–RUIZ-MARTINEZ, I.–ŠUMANE, S.–VULTO, H.–WISKERKE, J. S. C. (2021): Transitioning towards a sustainable wellbeing economy: Implications for rural–urban relations *Land* (10): 512. <https://doi.org/10.3390/land10050512>

- KONKA, B.–TÖRÖK, Á. (2019): Eukleidész és a magyar regionális fejlődés. Válaszcikk Lengyel Imre–Varga Attila tanulmányára és kutatási javaslatok *Közgazdasági Szemle* 66 (6): 713–722. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2019.6.713>
- KÓNYA, I.–KREKÓ, J.–OBLATH, G. (2021): A bérhányad alakulása Magyarországon és Európában *Közgazdasági Szemle* 68 (10): 1021–1054. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2021.10.1021>
- KOVÁCS, Cs. J. (2015): Wales periferikus helyzetének és térszerkezetének jellemzői *Területi Statisztika* 55 (1): 46–59.
- KRISCH, A.–NOVY, A.–PLANK, L.–SCHMIDT, A.–BLAAS, W. (2020): *Die leistungsträgerinnen des alltagslebens: Covid-19 als brennglas für die notwendige Neubewertung von Wirtschaft, Arbeit und Leistung* Foundational Economy Research Report; Foundational Economy Collective, Manchester.
- LENGYEL, I.–VARGA, A. (2018): A magyar gazdasági növekedés térbeli korlátai – helyzetkép és alapvető dilemmák *Közgazdasági Szemle* 65 (5): 499–524. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2018.5.499>
- LENGYEL, I.–SZAKÁLNÉ KANÓ, I.–VIDA, GY. (2023): A gazdasági szerkezetváltás térbeli jellemzői Kelet-Közép-Európában 2000–2019 között. In: SZANYI, M.–SZUNOMÁR, Á.–TÖRÖK, Á. (szerk.): *Trendek és töréspontok IV.: világpolitika, világgazdaság* pp. 65–72., Akadémiai Kiadó, Budapest.
- LOEWEN, B. J. (2015): Contextualising regional policy for territorial cohesion in Central and Eastern Europe *Hungarian Geographical Bulletin* 64 (3): 205–217. <https://doi.org/10.15201/hungeobull.64.3.4>
- MACKINNON, D.–KEMPTON, L.–O'BRIEN, P.–ORMEROD, E.–PIKE, A.–TOMANEY, J. (2022): Reframing urban and regional „development” for „left behind” places *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 15 (1): 39–56.
- MANLEY, J.–WHYMAN, P. B. (2021): *The Preston model and community wealth building: Creating a socio-economic democracy for the future* (1st ed.). Routledge, London.
- MARTYNOVICH, M.–HANSEN, T.–LUNDQUIST, K.-J. (2023): Can foundational economy save regions in crisis? *Journal of Economic Geography* 23 (3): 577–599. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbac027>
- MORGAN, K. (2019): *Experimental governance and territorial development. Broadening innovation policy: New insights for regions and cities* OECD, Paris.
- MORGAN, K. (2021): After the pandemic: experimental governance and the foundational economy *Symphonia: Emerging Issues in Management* 2021 (1): 50–55. <http://dx.doi.org/10.4468/2021.1.05morgan>
- MURAKÖZY, B.–BISZTRAY, M.–REIZER, B. (2018): *Productivity differences in Hungary and mechanisms of TFP growth slowdown* Publications Office of the European Union, Luxembourg. <https://doi.org/10.2873/33213>
- NYGAARD, B.–HANSEN, T. (2020): Local development through the foundational economy? Priority-setting in Danish municipalities *Local Economy* 35 (8): 768–786. <https://doi.org/10.1177/02690942211010380>
- PÁLNÉ KOVÁCS, I. (2021): A centralizáció és a perifériák fejlődési esélyei *Tér és Társadalom* 35 (4): 215–240. <https://doi.org/10.17649/TET.35.4.3372>

- POGÁTSA, Z. (2021): The political economy of Hungary: Managing structural dependency on the West. In: BOS, E.–LORENZ, A. (eds.): *Das politische System Ungarns* pp. 153–172., Springer VS, Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-658-31900-7_8
- POLÁNYI, K. (1944): *The great transformation: The political and economic origins of our time* Beacon Press: Boston, MA.
- PORTES, J.–REED, H.–PERCY, A. (2017): Social prosperity for the future: A proposal for universal basic services *IGP Working Paper Series* UCL Institute for Global Prosperity: London, UK.
- RAWORTH, K. (2017): *Doughnut economics: seven ways to think like a 21st-century economist* Chelsea Green Publishing, White River Junction, Vermont.
- RODRÍGUEZ-POSE, A. (2018): The revenge of the places that don't matter (and what to do about it) *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 11 (1): 189–209. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsx024>
- SAULNIER, J. (2021): *Fair and simpler taxation supporting the recovery strategy – Ways to lower compliance costs and improve EU corporate income taxation* EPRS: European Parliamentary Research Service. Belgium.
- SÁVAI, M.–BODNÁR, G.–MOZSÁR, F.–LENGYEL, I.–SZAKÁLNÉ KANÓ, I. (2022): Spatial aspects of the restructuring of the Hungarian economy between 2000 and 2019 *Deturope* 14 (3): 15–33. <https://doi.org/10.32725/det.2022.020>
- SAYER, A. (2019): Moral economy, foundational economy and decarbonisation *Renewal: A Journal of Social Democracy* 27 (2): 40–46.
- SUNLEY, P.–HARRIS, J. L.–PIKE, A.–HARRIS, R.–MARTIN, R.–EVENHUIS, E. (2022): Industrial policies, strategy and the UK's Levelling Up agenda *Local Economy* 37 (5): 403–418. <https://doi.org/10.1177/02690942221149007>
- SZABÓ, T. (2019): Public service as an indicator of competitiveness *Regional Statistics* 9 (2): 213–234. <https://doi.org/10.15196/RS090211>
- VIGVÁRI, A. (2023): Önerős lakásépítés és a háztartási erőforrások szerepe a zártkerti lakhatás megteremtésében *Szociológiai Szemle* 33 (1): 94–116. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2023.1.6>
- WERESA, M. A. (2017): Innovation, human capital and competitiveness in Central and Eastern Europe with regard to the challenges of a digital economy. In: GALGÓCZI, B.–DRAHOKOUPIL, J. (eds.): *Condemned to be left behind? Can Central and Eastern Europe emerge from its low-wage model?* pp. 81–109., European Trade Union Institute, Brussels.
- ZSIBÓK, ZS.–EGYED, I. (2022): The role of the foundational economy: The case of two regional centres in Central and Eastern Europe *Deturope* 14 (3): 34–64. <https://doi.org/10.32725/det.2022.021>

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

- ALLIANCE MANCHESTER BUSINESS SCHOOL (AMBS) (2022): *The foundational economy: Influencing economic policy and practice in Wales*. <https://www.alliancembs.manchester.ac.uk/news/the-foundational-economy-influencing-economic-policy-and-practice-in-wales/> (letöltve: 2023. június)

- BARBERA, F.–BARNET, O.–BASSENS, D. ET AL. (2020): *What comes after the pandemic? A ten-point platform for foundational renewal. Report* The Foundational Economy Collective, Manchester, UK.
<https://foundationaleconomycom.files.wordpress.com/2020/03/what-comes-after-the-pandemic-fe-manifesto-005.pdf> (letöltve: 2023. július)
- BASSENS, D.–FROUD, J.–HASLAM, C.–JOHAL, S.–WILLIAMS, K. (2023): Market entitlement and the foundational economy/FE 4 metric after the “cost of living crisis” *Foundational Economy Collective Working Paper* No. 11.
<https://foundationaleconomycom.files.wordpress.com/2023/08/market-entitlement-fe4-and-cost-of-living-crisis-19-aug-2023.pdf> (letöltve: 2023. október)
- BOD, P. Á. (2023): Magyarország közepes jövedelmű volt – és marad is...
<https://privatbankar.hu/cikkek/benchmark/bod-peter-akos-magyarorszag-kozepes-jovedelmu-volt-es-marad-is-.html> (letöltve: 2023. augusztus)
- CENTRE FOR LOCAL ECONOMIC STRATEGIES (CLES) (2020): *Owning the economy. Community wealth building 2020* CLES, Manchester.
<https://cles.org.uk/wp-content/uploads/2020/10/CommunityWealth-Building-2020-final-version.pdf> (letöltve: 2023. augusztus)
- CZECH STATISTICAL OFFICE (CZSO) (2012): High-Tech sector definition based on NACE rev. 2 classification.
https://www.czso.cz/documents/10180/23206402/01_ht_sector_list_of_principal_economic_activities.pdf (letöltve: 2023. július)
- DOUGHNUT ECONOMICS ACTION LAB (DEAL) (2022): *Transforming places with doughnut economics* <https://doughnuteconomics.org/174> (letöltve: 2023. július)
- FOUNDATIONAL ECONOMY COLLECTIVE (FEC) (2019): *SIC code description. NACE code and description.*
<https://foundationaleconomycom.files.wordpress.com/2019/01/copy-of-fe-listing-sic-2007-matched-to-nace-rev2.xlsx> (letöltve: 2023. július)
- FRIEDRICH EBERT STIFTUNG (FES) (2023): *Industrial policy for a new growth model. A toolbox for EU-CEE countries* Budapest.
<https://wiiw.ac.at/industrial-policy-for-a-new-growth-model-a-toolbox-for-eu-cee-countries-pj-286.html> (letöltve: 2023. június)
- LENGYEL, I. (2022): A magyar vidék nagy része közepes fejlettségi csapdában ragadt *G7.hu* 2022. december 10.
<https://g7.hu/kozelet/20211210/a-magyar-videk-nagy-resze-kozepes-fejlettségi-csapdában-ragadt> (letöltve: 2023. július)
- LENGYEL, I. (2023): Újraiparosítás: esély a felzárkózásra vagy fejlődési csapda? *G7.hu* 2023. július 15.
<https://g7.hu/vallalat/20230715/ujraiparositas-esely-a-felzarkozasra-vagy-fejlodesi-csapda/> (letöltve: 2023. július)
- MAGYARORSZÁG KORMÁNYA (2019): *Program a Versenyképesebb Magyarorszáért.*
<https://2015-2019.kormany.hu/download/1/c2/91000/Program%20a%20Versenyk%C3%A9pesebb%20Magyarorsz%C3%A1g%20a%209rt.pdf#!DocumentBrowse> (letöltve: 2023. július)

REEVES, R. (2018): *The everyday economy* Labour, Leeds, UK.
<https://www.rachelreevesmp.co.uk/wp-content/uploads/sites/96/2020/09/374425087-Rachel-Reeves-The-Everyday-Economy-1.pdf> (letöltve: 2023. július)

HONLAPOK/ADATBÁZISOK

- [1] EUROSTAT: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/HTECEMPREG2/default/table?> (letöltve: 2023. július)
- [2] KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL: STADAT 21.1.2.2. Egy főre jutó bruttó hazai termék vármegye és régió szerint.
https://www.ksh.hu/stadat_files/gdp/hu/gdp0078.html (letöltve: 2023. július)
- [3] KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL: Tájékoztatósi adatbázis (Bruttó hozzáadott érték nemzetgazdasági ágak, ágcsoportok szerint).
<https://stainfo.ksh.hu/Stainfo/haDetails.jsp?query=kshquery&lang=hu>
(letöltve: 2023. július)
- [4] ORBIS EUROPE: <https://orbiseurope.bvdinfo.com> (letöltve: 2023. július)